

BENKŐ PÉTER

Eszmei-politikai viták a Nemzeti Parasztpártban 1948 nyarán

A nemzetközi ellentétek éleződése által felgyorsított, amúgy is sebesen pergő hazai politikai események 1948 tavaszán eljutottak a munkáshatalom kiteljesedéséhez; a gyárak és az iskolák államosításával, valamint a két munkáspárt egyesülésével megkezdődhetett a szocializmus építése Magyarországon. A Magyar Kommunista Párt (MKP) egyes vezetői – miután a tavasz folyamán a pártnak a már 1947 végén stabilizálódott hegemon jellegű kormányzati-politikai vezető szerepe visszafordíthatatlanná vált – elérkezettnek látták az időt az MKP, illetve a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) politikai szerepének monopolisztikussá fejlesztésére, a többpártrendszer felszámolására. Az ezzel kapcsolatos lépések a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front átszervezésének ügyéhez kötődtek.

Az iskolák államosítása és a munkáspártok egyesítésének befejezése után, június közepétől került ismét előtérbe a népfrontkérdés. Ez a Nemzeti Parasztpártot (NPP) közvetlenül érintette, mert a tavasszal létrehozott pártközi összekötő bizottságok – a távolabbi perspektíva világos tisztázásának hiányában – már részben a parasztpárt önállósága felszámolásának eszközeivé váltak. Úgy tűnik, a parasztpárt elsorvasztását az MDP nagyon sok helyi szervezete is siettette, hogy hatalmi-politikai pozícióit ezzel erősíthesse. A nagy mennyiségű pártbíróvási ügy alapján arra következtethetünk, hogy a nyár elejétől kezdve a legcsekélyebb kritikai ellenvetés is a parasztpártból való kizárást vont maga után. Ekkor már a jobboldaliakkal együtt, jobboldaliság ürügyén – mind több helyütt és mind tömegesebben – sok olyan értelmiségit, sőt kisparasztot is eltávolítottak a pártból, akik az NPP helyi szervezeteinek legaktívabb tagjai, illetve vezetői voltak. Ezeknek az elemeknek a kizárása szinte automatikusan az érintett pártszervezetek tevékenységének elsorvadásához vezetett. Az újabb politikai fejlemények hatására a tisztogatás még szélesebb méreteket és még egészségtelenebb arányokat öltött.¹

Az NPP vezetőinek aggodalmát már a tavasz folyamán is növelte az, hogy míg a parasztpárti sajtóban, propagandában erőteljesen népszerűsítették a népfrontos együttműködés szükségességét, addig az MKP alig szólt erről a kérdéstről. Az MKP egyéb okok mellett, elsősorban azért nem nyilatkozott a függetlenségi front népfronttá történő átszervezéséről, mert ez a kérdés tavasszal még a nemzetközi munkásmozgalomban sem dőlt el, s nem lehetett biztosan látni, hogy a jugoszláv ügy mivé forrja ki magát.

¹ Egyetlen példa a túlzásba vitt tisztogatásra: az NPP fővárosi szervezetének 18 ezer tagjából augusztusban 10 ezret zártak ki. (Kéry János: Mi történt a budapesti parasztpártban? Szabad Szó 1948. október 6. Lásd: Tóth István: A Nemzeti Parasztpárt története. Bp., 1972. 291–292.)

Feltehetően sok vita folyt a párt vezetői között e kérdés körül, és maguk sem tudtak egységes álláspontot kialakítani. Erre lehetett következtetni Rajk László belügyminiszternek, a kommunista párt egyik vezetőjének abból a bizalmas figyelmeztetéséből is, amelyet a parasztpárt legerősebb megyéinek egyikében, Hajdúban és éppen a nagy propagandával és komoly szervezéssel előkészített NPP kongresszus előestéjén, április 2-án intézett a parasztpárti főispánhoz és az NPP helyettes megyei titkárához. Rajk itt többek között a következőket mondotta: „aki azt hangoztatja, hogy a Nemzeti Parasztpártot hatalmas tömegszervezetté kell tenni, amely önállóságát fel nem adva kíván részt venni az ország politikai ügyeinek intézésében, az nem szolgálja 1948-ban a koalíció együttműködését, és a haladás erői ellen szegül”. Úgy tűnik, ha Rajk nyilvánosan az MKP hivatalos álláspontját képviselte is, valójában már ekkor sem értett egyet az NPP év elejétől hirdetett koncepciójával, sőt a megtisztult pártra sem tartott igényt.²

Ugyanezekben a napokban az NPP kongresszusán az MKP képviseletében megjelent Rákosi Mátyás és Farkas Mihály is szólt erről a kérdésről: Rákosi felszólalásában – az Erdei Ferenc beszámolójában elhangzottakhoz csatlakozva – szűkszavúan utalt arra, hogy „a koalíció pártjaiban is megszilárdult a demokrácia és ez módot ad arra, hogy irányt vegyünk egy olyan nagy nemzeti összefogásra, mint amilyen 1944–1945 telén törtük a fejünket”. Konkrétabban tett említést a függetlenségi front átszervezésének szükségességéről a szintén felszólaló Farkas Mihály, aki hangsúlyozta, hogy „ma inkább, mint valaha szükség van a magyar dolgozó nép politikai és szervezeti egységére . . . azt hisszük, hogy legjobban a Magyar Függetlenségi Front átszervezésével tudjuk majd ezt közösen megoldani. A népfront legyen a magyar nép egységes, hatalmas, nagy tömegszervezete, amelynek keretén belül a demokratikus pártok nem egymás ellen, hanem egymást kiegészítve és egységes szellemben dolgoznak majd a népért, az ország politikai, gazdasági keretei megerősítéséért, hazánk függetlenségének biztosításáért...”³

Rákosi és Farkas hozzászólásukban a front újjászervezéséről meglehetősen mellékesen, illetve feltételesen és közel sem egyértelműen tettek említést, viszont mindketten rendkívül nagy teret szenteltek a parasztpárt helyi szervezeteit fenyegető, általuk felnagyított jobboldali veszély ecsetelésének, s így hozzájárultak ahhoz, hogy a pártban korábban elkezdett tisztogatási akció túlméretezetté váljon.⁴ Később az MDP a politikai akciókban már nem törekedett célszerű és szükséges munkamegosztásra a parasztpárttal, amint az utoljára az iskolák államosításakor történt. Ehelyett egyre inkább a parasztpárt önállóságát igyekezett elhalványítani. Erre szolgáltak a már korábban létrehozott összekötő bizottságok is.⁵

²Párttörténeti Intézet Archívuma (továbbiakban: PIA) 284. f. 14. ö.e. 5. kötet. Kecskés János helyettes megyei titkár 1948. április 2-i jelentése Erdei Ferencnek. Id.: *Tóth István* i. m. 293.

³A Nemzeti Parasztpárt VI. Országos Gyűlése. 1948. április 4–5. Nemzeti Parasztpárt k. 21. és 24.

⁴I. m. 17–19. és 24–25.

⁵A parasztpárt és a kisgazdapárt háttérbe szorításának az igénye vezette az MDP-t az előző két párt által hagyományossá tett június 29-i Péter-Pál-napi aratóünnepségek előkészítése és szervezése során is. A terv ezúttal is a népfrontos összefogás jegyében koalíciós alapon készült, de az egyházi jelleg háttérbe szorításának eredeti elképzelése és a népfrontos összefogás demonstrálása helyett végül is az agrárpártok háttérbe szorítása lett az ünnepségek megrendezésének irányadó szempontja. (PIA MKP PB 706. Mikrofilm. *Tóth István* i. m. 294. nyomán.)

Annak ellenére, hogy az MKP egyes vezetői már 1948 tavaszának elejétől erőltették a jugoszláv mintájú egypártrendszerű népfrent bevezetését, bizonyos adatok arra mutatnak, hogy ezt a felfogást az MKP vezetői általánosan nem fogadták el, a kérdés körül viták folytak. Így például Révai József óvta a vezetőséget attól, hogy centrális kérdésként kezelje a párt taglétszámának emelését, a párt közvetlen befolyásának erősítését. Rámutatott arra, hogy a pártot ezzel számszerűen lehet ugyan erősíteni, de az még nem feltétlenül jelenti tömegebefolyásának növekedését. Figyelmeztetett, hogy a sikerek ne homályosítsák el a tisztánlátást e kérdésben.⁶ 1948 nyarán azonban olyan események következtek be, amelyek megnehezítették a nyitott kérdések alkotó szellemű megoldását, még inkább a hibás döntések, tételek felülvizsgálatát.

1948 június végén megjelent a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának határozata a Jugoszláviai Kommunista Párt helyzetéről. A határozat – bár a jugoszláv és a szovjet párt között nagyrészt 1948 elején felmerült nézeteltérések közvetlen következménye volt, s olyan konkrét kérdésekre terjedt ki, mint a balkáni államszövetség terve, a parasztpolitika, a pártszervezés és a pártmunka kérdései, a szovjet szakértőkhöz való viszony Jugoszláviában – végső soron igen mélyen gyökerezett: a szocializmussal kapcsolatban a második világháború után felmerült új és megoldatlan problémákat fejezte ki. Ezek a problémák a szocializmus útjára lépett országok egymás közötti viszonyával, a szocialista építés szovjetunióbeli tapasztalatainak értelmezésével és az újonnan szocialista útra tért országok gyakorlati munkájának értékelésével függtek össze. Mivel azonban ezeknek a kérdéseknek az elvszerű megvitatására, tisztázására a kialakuló hidegháborús nemzetközi légkörben nem került sor, olyan helyzet állt elő, amely megnehezítette az egyes országok sajátosságainak megfelelő politika kidolgozását, s a szovjet módszerek mechanikus másolására ösztönzött. Hiszen egy olyan ország pártjának megbélyegzésére került sor, amely az újonnan szocialista útra lépett országok közül a szocialista átalakulásban a legjobban előrejutott, amely a szovjetországi forradalomhoz és polgárháborúhoz, a szovjet úthoz leginkább hasonlóan (pl. egypártrendszerrel) számolta fel a kapitalizmust, és mint ilyen, példaképül szolgált a népi demokráciák egy részének.⁷

A tájékoztató iroda határozatát rövidesen követte a Lengyel Munkáspárt Központi Bizottságának határozata a párt vezetőségében mutatkozó jobboldali és nacionalista elhajlásról, a szocializmushoz vezető lengyel út korábbi koncepciójának elítéléséről. Mindkét határozatban központi helyet kapott, hogy a megbírált személyek nem tették magukévá, vagy egyszerűen nem értették azt az alapvető tételt, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet során az osztályharc szükségszerűen éleződik. Mindkét határozat kiemelte, hogy a falun végbemenő osztálytagozódás meg nem értése a tőkés elemek megerősödéséhez vezet. A lengyel párt határozata mint súlyos fogyatékosságot emelte ki még a szocializmus felé való fejlődés ütemének elégtelen megértését a Szovjetunió szocialista építőmunkája tapasztalatainak és vezető szerepének hiányos

⁶ PIA 274. f. 3–134. *Szabó Bálint*: Népi demokrácia és forradalomelmélet. Bp., 1970. 238. nyomán.

⁷ A Jugoszláv Kommunista Párt hibás politikájáról. Közlemény A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának értekezletéről. Bp., é.n.

ismertetését a pártban, valamint a gondatlan és gyakran liberális viszonyt a meg nem felelő, sőt hibás teoretikus megfogalmazásokkal szemben.⁸

Ezek a megállapítások nem maradhattak hatás nélkül más pártokra sem. Rákosi Mátyás a „jugoszláv eset tanulságait levonva” néhány nappal a határozat közzététele után a következőket mondotta: „a jugoszláv tapasztalatokat már akkor, amikor még jelentőségük nem volt annyira világos, mint ma, igyekeztünk kommunista önkritikával Pártunkra alkalmazni. Ez visszatükröződött programunkban is (valóban belekerült – pótlólag a kongresszuson – az osztályharc éleződésének dogmája – *B. P.*) valamint kongresszusunk vonalán, ahol különös éberséggel aláhúztuk a párt vezető, hegemon szerepét. *Különös élességgel fordult* (mármint a program – *B. P.*) *azzal a nézettel szembe, hogy a kapitalista elemek, kizsákmányolók, kulákok békésen belenőhetnek a szocializmusba, mint ahogy azt a jugoszláv elvtársak hiszik.* Aláhúztuk, hogy az ilyen elemek soha békésen nem fognak belenyugodni a szocializmus építésébe, hanem ellenkezőleg – egyre fokozottabban, egyre élesebben fognak ellene harcolni. Újra aláhúztuk a marxista–leninista elmélet felmérhetetlen jelentőségét, és azóta is egy sor olyan rendszabályt fogantatosítottunk, melynek célja, hogy intézményesen biztosítsák a Magyar Dolgozók Pártja elméleti színvonalának emelését.”⁹

A Lengyel párt határozatának értelmezése során pedig Rákosi arra a következtetésre jutott, hogy az MDP-ben is vannak hasonló hibák, fogyatékoságok. A párt egyes vezetői hangsúlyozták, hogy a szocialista építés problémái a Szovjetunióban és Magyarországon lényegében azonosak, ennek megfelelően teljesen háttérbe szorították az új nemzetközi és a sajátos magyar viszonyok elemzésének követelményét. Leszögezték, hogy a szocializmus építésének nincs és nem is lehet „külön nemzeti, magyar útja”, valamint, hogy az osztályharc a szocialista építés körülményei között kieleződött. A határozatok nyomán türelmetlenség lépett fel a mezőgazdaság szocialista átszervezése kérdésében, és felerősödtek a többi demokratikus párt elsorvasztására irányuló törekvések. Így 1948 nyarán megkezdődött a korábban kidolgozott alapvetően helyes politikai irányvonal felülvizsgálása, a népi demokratikus fejlődés szülte szervezeti formák és módszerek felszámolása.¹⁰

E folyamat háttérében a nemzetközi ellentétek további éleződése, s ezzel összefüggésben az a törekvés állt, hogy egyesítsék a szocializmust építő országok erőfeszítéseit, meggyorsítsák a fejlődést ezekben az országokban. Ebben a folyamatban nagy szerepet kapott – miként korábban a helyes politika hibás indoklásában, magyarázásában – a proletárdiktatúra dogmatikus értelmezése. Ez azonban 1948 nyarán-koraőszén

⁸ A Lengyel Munkáspárt Központi Bizottsága teljes ülésének határozata a párt vezetőségében mutatkozó jobboldali és nacionalista elhajlásról, annak forrásairól és megszüntetése módjairól. Szabad Nép 1948. szeptember 12. 3–4.

⁹ Rákosi Mátyás: A marxizmus–leninizmus a győzelem egyetlen útja. Beszéd a nagy-budapesti pártfunkcionáriusok értekezletén 1948. július hó 2-án. In: A Jugoszláv Kommunista Párt hibás politikájáról . . . i. m. 32.

¹⁰ PIA 276. f. 1/1–36. és 38., 1/2–164; illetve 720. f. VII.–16. Szabó Bálint i. m. 240. valamint Zsilák András: A magyar társadalom osztályszerkezetének alakulása a szocializmus építésének kezdeti időszakában és a Magyar Dolgozók Pártja szövetségi politikájának a fő vonásai (1949–1956). In: A Kommunista Párt szövetségi politikája 1936–1962. Bp., 1966. 176. és 201. nyomán.

még nem vált egyértelművé, sőt megkísérelték e dogmatikus felfogás korrigálását, a proletárdiktatúra és a népi demokrácia között korábban feltételezett ellentmondás megoldását. E koncepció ellentmondásosságát jól szemléltetik Gerő Ernő 1948 áprilisában elhangzott szavai. Egy pártiskolai előadása során Gerő arra a kérdésre válaszolva, hogy mi a különbség a népi demokrácia és a proletárdiktatúra között, a következőket mondotta: „A proletárdiktatúrában a hatalom birtokosa a munkásosztály, amely szövetségben van ugyan a kizsákmányolást nem folytató, dolgozó parasztsággal, de vele a hatalmat meg nem osztja, hanem azt egymaga gyakorolja az egész nép érdekében. A népi demokráciában viszont, mint látjuk, a munkásosztály ugyancsak szövetségben van a parasztsággal, de a hatalmat nem egymaga gyakorolja, hanem ezt megosztja szövetségével, a dolgozó parasztsággal és részben a haladó értelmiséggel. Ugyanakkor azonban a munkásosztály biztosítja a maga döntő, vezető szerepét az osztályszövetségben.” Majd kifejtette, hogy a kormány jellege mind a proletárdiktatúrában, mind a népi demokráciában: munkás-paraszt kormány. Az állam jellege azonban már különböző: a proletárdiktatúrában – munkásállam; a népi demokráciában – munkás-paraszt állam. Ezután leszögezte: mindez nem jelenti azt, hogy megdőlt volna Sztálinnak az a tétele, miszerint a leninizmus lényege a a proletárdiktatúráról szóló tanítás. Mégpedig azért nem, mert „a Szovjetunió nélkül, a Szovjetunióban megvalósított proletárdiktatúra nélkül nem jöhettek volna létre a népi demokráciák”. Más szóval: a proletárdiktatúra, a szocializmus győzelme a Szovjetunióban lehetővé teszi, hogy mi proletárdiktatúra nélkül haladjunk a szocializmus útján. Gerő végső következtetése az, hogy a népi demokrácia és a Szovjetunió esetében két különböző útról van szó, s hogy ez a két út „lényegileg azonos cél felé vezet: a szocializmushoz, a kommunizmushoz”. Így mindkét hatalom a munkásosztály vezetése alatt áll, és a szocializmusba való átmenetet biztosítja.¹¹

A két dolgozó osztály közös hatalombirtoklásának tényét rögzítette az MKP IV. (egyesítő) kongresszusának határozata és az MDP programnyilatkozata is, azzal, hogy a „magyar népi demokráciában a munkásság és a vele szövetséges dolgozó parasztság került hatalomra”, illetve „ma Magyarországon a munkásosztály és a vele szövetséges dolgozó parasztság van hatalmon”. Ugyanez az álláspont érvényesült az MDP Országos Szövetkezeti Konferenciáján is 1948. július 10-én.¹²

Rákosi Mátyás augusztus 20-i kecskeméti beszédében még egészében pozitívan ítélte meg – a parasztságnak a hatalomból való részesedését reprezentáló – két agrárpártot, de nem fenntartások nélkül. Helyeselve a kisgazdapárt programját, a munkás-paraszt szövetséggel kapcsolatos álláspontját, így folytatta: „A koalíció másik pártja, a Nemzeti Parasztpárt ezeket az elveket már előbb is szóban hirdette, s a gyakorlatban megvalósította. Ha a Nemzeti Parasztpárt befolyása a dolgozó parasztságot között az utolsó hónapokban kétségkívül megerősödött, úgy ez a tény a helyes, következetes, a munkás-paraszt szövetség alapján álló politikájuknak volt az eredménye. A Nemzeti

¹¹ PIA 274. f. 1/11–59. Id: *Szabó Bálint* i. m. 234–235.

¹² A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülési kongresszusának jegyzőkönyve. (1948. június 12–13–14.) Bp., é. n. 339. és 347., valamint *Gerő Ernő*: A szövetkezetekkel a dolgozó parasztság felemelkedéséért. Beszámoló és zárzó az MDP Országos Szövetkezeti Konferenciáján, 1948. július 10-én. In: *A Magyar Dolgozók Pártja Országos Szövetkezeti Konferenciája*, Bp., é. n. 8.

Parasztpárt következetes és egyenesvonalú politikája mellett Veres Péter barátunk legutóbbi könyve (a *Paraszi jövőndő – B. P.*) jelentett bizonyos ingadozást... A parasztpárt elnöke nem gondolta végig elég mélyen és elég következetesen a magyar parasztság mostani kérdéseit – vélekedett Rákosi. – *Nem vette tekintetbe azokat a mélyreható változásokat, melyek a felszabadulás óta a magyar dolgozó parasztságban történtek.* Nem értékelte eléggé azt a felismerést, hogy a dolgozó parasztság politizáló zöme az első két esztendő ingadozásai után egyre inkább irányt vesz a munkássággal való szövetségre, és szakít minden olyan harmadik vonallal, olyan külön harmadik úttal, mely végeredményben visszavezethetné a régi nagytőkés, nagybirtokos világhoz. Ezeknek a hibáknak a következtében nem látta meg elég világosan, hogy a parasztság sem valami időtől és történelmi viszonyoktól független osztály, hanem szerves része a dolgozó népnek, és mint ilyen, a dolgozó néppel együtt változik, fejlődik. Ezek a hibák részben abból adódnak – folytatta Rákosi –, hogy Veres Péter elsősorban író és csak azután politikus. Éppen ezért nem veszi rossznéven, ha a politika terén elkövetett hibáit, melyeket könyvében lefektetett, barátságosan és jóindulatúan, de éppen a demokrácia és a parasztság érdekében, helyreigazítják. *A Nemzeti Parasztpárt politikája ettől függetlenül egyenes és világos maradt, és nem lesznek sikerei olyan esetleges kísérleteknek, melyek Veres Péter könyvének hibáiból a Nemzeti Parasztpárt ellen akarnak fegyvert kovácsolni*” – fejezte be beszédét Rákosi.¹³ Nyilvánvaló, egy agrárpárt politikájának általános helyeslése nem sokat ér, ha közben elnöke azt a bírálatot kapja, hogy helytelenül ítéli meg a parasztság társadalmi-politikai helyzetét, és hogy azt azért nem látta jól, mert elsősorban nem politikus. Az ilyen vélemény a jövőre nézve nem sok jót ígért, mint ahogy Rákosi nem is nyilatkozott ekkor sem az agrárpártok, sem a függetlenségi front sorsáról.

Hosszú huzavona után 1948. szeptember 10-én végül is sor került arra a pártközi értekezletre, amelynek eredetileg az lett volna a feladata, hogy az ekkor már mintegy fél éve tartó vita után gyakorlatilag is előbbre vigye a függetlenségi front átszervezésének ügyét. Ez az értekezlet azonban már kézzelfoghatóan megmutatta, hogy a jugoszláv és a lengyel ügy milyen messzemenő következménnyel járt a magyar népfontra. Az MDP képviselői ugyanis bejelentették, hogy a tájékoztató iroda határozatára való tekintettel felülvizsgálják a népfront fejlődésére vonatkozó eddigi elképzeléseiket, s az MDP korábbi koncepcióját ennek megfelelően fogják revideálni, mivel a jugoszláv „félrecsúszás” egyik okát éppen abban látják, hogy a népfrontba osztályidegen elemek is bekerültek.¹⁴ A népfront-koncepció revideálása 1948–49 fordulójára a többpártrendszer felszámolásához vezetett.

*

A Nemzeti Parasztpárt elvi-politikai fejlődése a harmadik úttól a marxizmusig a párt 1948. április eleji kongresszusára lényegében végbement, ezután már olyan csekély mértékű öltöttek a harmadikutas koncepció maradványai, hogy azok csupán az elvont

¹³ *Rákosi Mátyás: A dolgozó parasztság a szervezetkezés útján. Beszéde 1948. augusztus 20-án, Szent István napján, az „Új kenyér ünnepén” Kecskeméten. Bp., é. n. 19–22.*

¹⁴ PIA 1/11–88. *Tóth István* i. m. 296. nyomán és 284. f. 14. ö.e. Országos Vezetőség ülésének jkv-e I. kötet, 1948. szeptember 7. Darvas József beszámolója alapján.

teoretizálás szférájában éltek tovább (pl. a parasztság társadalmi-történelmi helye, szerepe), vagy a kommunista párt politikájának változásával párhuzamosan megoldódtak (pl. a mezőgazdaság szocialista átszervezése). Az e kérdésekkel kapcsolatos viták Veres Péter *Paraszti jövődjének* megjelenésétől, május végétől szeptember elejéig zajlottak le, az NPP marxizmusát reprezentáló dokumentumot, a tulajdonképpeni új pártprogramot pedig az országos vezetőség szeptember 14-i ülésén hagyta jóvá.

Veres Péter művét a párt programjának és ideológiájának, sőt a szocializmus építésével kapcsolatos országos viták kiindulópontjának szánta. Az NPP vezetőségének – feltehetően Erdei Ferenc által javasolt – határozatára azonban csupán mint Veres Péter írását hozták nyilvánosságra, nem vállaltak hivatalosan közösséget a pártelnök véleményével. Erdeiek még a kézirat nyomdai szedése idején felhívták Veres Péter figyelmét „a könyv egyes hibáira, és főleg arra, hogy majd emiatt sokan a reakciók közül belekapaszkodnak Veres Péterbe. Veres Péter ennek ellenére kihozta a könyvet” – mondotta Erdei a vezetőség egyik ülésén. A vita során a könyvet globálisan első-sorban jobboldaliak és „centristák” értékelték, eleinte főként az ő napilapjaik ismertették, majd a nyári hónapokban más folyóiratok is. Erdei balsejtelve bebizonyosodott: a művet általában pozitívan értékeli „reakciók” recenzióikban a nyílt vagy burkolt kolhoz- és kommunistaellenes, illetve az ilyeneknek ítélt megállapításokat emelték ki és kommentálták saját érdekeik szerint. A baloldali hozzászólók defenzívába szorulása, a kommunisták hallgatása és a tájékoztató iroda határozata, valamint a hidegháborús légkör miatt alkotó vitára cseppet sem alkalmas szituációban a polémiából egyre inkább Veres Péter elleni egysíkú, egyoldalúan elítélő, személyeskedésbe átcsapó támadássorozat lett, amelyben egyes parasztpártiak is részt vettek. Rákosi Máttyás idézett augusztus 20-i beszéde tette fel az i-re a pontot: bírálatával – az adott szituációban – lehetetlenné tette Veres Pétert mint politikust. Az NPP elnöke ezzel politikusi pályafutását be is fejezte, visszavonult az irodalomba, bár közéleti-politikai tevékenysége egyáltalán nem ért véget.¹⁵

¹⁵ PIA 284. f. 14. ö.e. I. kötet ... i. m. 1948. január 8. 2. és 1948. szeptember 7. 3. – A Paraszti jövődjé vitájához hozzászóló fontosabb írások: *Pethő Tibor*: Két könyvben a magyar probléma. Új Magyarország 1948. 22. sz. május 29. (Veres Péter könyvével egyidőben jelent meg Rákosi Máttyásnak A fordulat éve. c. beszéd- és cikkgyűjteménye); *Fekete Gyula*: Paraszti jövődjé. Szabad Szó 1948. május 30.; Veres Péter és Rákosi Máttyás nagy sikere a könyvnapon. Szabad Szó 1948. június 5.; *Major Jenő*: Paraszti jövődjé. Válasz 1948. 7. sz.; *Erdei Ferenc*: Paraszti jövődjé. Fórum 1948. 7. sz.; *Veres Péter*: A paraszti jövődökhöz. Válasz Erdei Ferencnek. Fórum 1948. 8. sz.; *Darvas József*: A parasztság útja. Új Szántás 1948. 8–9. sz. augusztus-szeptember.; *Melocco János*: „Paraszti jövődjé” – így vagy úgy, Új Ember 1948. 33. sz. augusztus 15.; *Dobi István*: Paraszti jövődjé. Kis Újság 1948. augusztus 15.; *Bognár József*: Paraszti jövődjé. Kis Újság 1948. augusztus 20.; *Rákosi Máttyás*: Veres Péter tévedései. Szabad Nép 1948. augusztus 22.; *Darvas József*: A paraszti jövődjé vitájához. Szabad Szó 1948. augusztus 29.; *Veres Péter*: Zárjuk le a vitát és lássunk munkához. Szabad Szó 1948. szeptember 5. – Rákosi beszédének reá gyakorolt hatásáról Veres Péter – rádión hallgatta – két évtizeddel később így nyilatkozott: „Szíven ütött? Nem mondhatnám, hogy olyan nagyon. Nem tudtam én még akkor (csakugyan naiv, sőt -balog-balगतag voltam), hogy itt félni kell. Hiszen aki bennem keresi a szocializmus ellenségét, az nem tudja, hol tart.” De akkor, az őt denúciáló beszéd utáni NPP-vezetőségi ülésen azt mondotta: „Rákosi kecskeméti beszéde rólam előre való megállapodás alapján történt. Senki sem mondhatja azt, hogy rosszindulatú volt ez a beszéd és támadott volna engem. Szórol szóra megegyeztünk Rákosival, arra vonatkozólag, amit mondott rólam.” És még hozzátette: „Tisztában vagyok azzal, hogy túlságosan Veres Péter-i a

A vitairatok közül a legjelentősebb és egyben leterjedelmesebb (bár csak 18 folyóiratoldal) Erdei Ferenc írása. Az NPP főtitkára ebben a művében kezdte meg a párt egykori harmadikutas koncepciójának nyílt bírálatát. Erdei ezért elsősorban nem az NPP elnökének védelmére és gondolatainak értelmezésére vállalkozott, sőt hibáit, tévedéseit többnyire eltúlozta, esetenként valótlan vádakkal is illette – a kommunisták megelőzésének szándékával. Azt akarta bebizonyítani, hogy a *parasztpárt ideológiája* és programja már nem tér el az MDP-étől és a *Paraszti jövőendő* nem más, mint Veres Péter politikailag elhibázott magánvéleménye. Még csak valamiféle ideológiának sem tartotta Erdei a *Paraszti jövőendőt*, csupán a parasztság történeti fejlődésének és útkeresésének egyik döntő dokumentumát látta benne. Nem „a párt kiérlelt, megtárgyalt és elfogadott álláspontját foglalja magában a könyv – állapította meg Erdei –, viszont kifejezi annak a vezető egyéniségnek az állásfoglalását, aki korábban is egyik szellemi útmutatója volt a parasztságnak, ma pedig egyik politikai vezetője”.¹⁶

A harmadikutas koncepció két komponensét, ekkortájt még meglevő két jelentősebb maradványát, a paraszti állandóság vagy történelemfelettség és a paraszti közösség, együvértartozás elvét bírálta Erdei. Jól látta, hogy Veres Péter lényegében nem haladta meg a parasztság történelmi és társadalmi helyével kapcsolatos felszabadulás előtti és utáni koncepcióját, s hogy e szemlélet, s ezen belül a parasztság vágyai alapján ítélte meg a földreform által teremtett új szituációt. Erdei szerint Veres Péter elvi szempontjai nem tisztultak le eléggé, és ez 1948-ban politikai veszedelmet jelent. A régi rendszer elleni harcban – magyarázta Erdei – minden olyan nézet, amely a parasztságnak valamilyen történelemfeletti jellegét vallotta, politikai téren nem gátolta a parasztság mozgalmát a földreformért és a demokráciáért vívott harcban, s a munkásság és a haladó polgárság demokratikus törekvéseihez való kapcsolódásnak sem volt akadálya. Azonban 1948-ban ez a nézet gátolja a demokratikus fejlődést és benne a parasztság részvételét: nem a munkásosztály haladó törekvései, hanem a „birtokos gazdaréteg és egyéb polgári elemek” mellé állítanak az egész parasztságot. Ugyanígy: a parasztközösség elve egykor alkalmas volt a feudálkapitalista uralkodó osztályok elleni demokratikus parasztegység, valamint a munkássággal és a haladó polgári elemekkel való szövetség elősegítésére: 1948-ban azonban ez a felfogás ellenkező hatást szül: a népi demokrácia elleni parasztegység és a burzsoázia maradványaival való szövetség útját egyengetné, minthogy a gazdagparasztságnak ekkor már nem érdeke együttműködni a haladó erőkkal. Szükségszerűnek látta tehát Erdei, hogy akik a paraszti állandóság vagy a paraszti közösség elvét vallották, a fejlődés e szakaszán továbblépjenek egykori álláspontjukról, tisztázzák koncepciójukat, mert ez a feltétele a *félreérhetetlen politikai állásfoglalásnak*.¹⁷

Erdi azonban nemcsak politikai, hanem ismeretelméleti szempontból is bírálta Veres Péter valóságos vagy vélt álláspontját. Erdei szerint a *Paraszti jövőendő* egyes mondatai következetesen fejezik ki azt az alapelvet, hogy a parasztság a történelemnek

Nemzeti Parasztpárt. Szükségesnek tartjuk ezért, hogy a pártszerű gondolkodást céltudatosan fejlesszük. Az emberek ne személyekhez kötődve legyenek a Nemzeti Parasztpártban, hanem párt-szükségből, politikai gondolkodásból.” (*Veres Péter: Őszi változatok. Szépirodalmi K. Bp., 1969. 209. és PIA 284. f. 14.ö.e. I. kötet ... i. m. 1948. szeptember 7. 2.*)

¹⁶ *Erdi Ferenc: A paraszti jövőendő. Fórum 1948. 7. sz. július. Kiny. 4.*

¹⁷ I. m. 7–8.

alig változó, sőt, állandó tényezője, amely „az emberi sorsnak sajátságosan természetéhez kötött hordozója, s amely úgy viszonylik a társadalom többi elemeihez, hogy mint állandó és nehezen mozduló tényező, a társadalom többi részét szorítja alkalmazkodásra”. A megállapítás első felével egyet lehet érteni, hiszen való igaz, hogy Veres Péter a parasztságot a történelem konstans, természetéhez kötődő, örök kategóriájának tekintette. De hogy a parasztság a társadalom „nehezen mozduló” tényezője, nehéz megcáfolni. Az a vád pedig, hogy Veres Péter szerint a parasztság „a társadalom többi részét szorítja alkalmazkodásra”, nem felel meg a valóságnak. Ő ugyanis nem kívánt többet a demokráciától, mint azt, hogy a legnagyobb dolgozó osztály, a kistulajdonos parasztság megvédhesse érdekeit, befolyásolhassa a saját sorsát meghatározó agrárpolitikai döntéseket, amellet, hogy elismeri a nemzetgazdaságban, a társadalom életének döntő szféráiban a munkásosztály érdekeinek érvényesülését. Veres Péter kölcsönös alkalmazkodást követelt. Ugyanígy alaptalan Erdeinek az a vádja, hogy az NPP elnöke a paraszti közösség eszméjét, az osztályantagonizmustól mentes paraszti együvértartozást hirdeti. Valójában Veres Péter mindig is szemben állt — nemcsak politikai, hanem elvi síkon is — a gazdagparasztsággal, szemben állt a földosztáskor is és a *Paraszti jövőendőben* is.¹⁸

Erdei szerint a parasztság csak a feudalizmus korában alkotott a társadalomban elkülönült közösséget, amelyet azonban a kapitalista fejlődés felbomlasztott, mégpedig úgy, hogy egy kis része meggazdagodott és a burzsoáziához közeledett, a többsége szegényparasztta lett, a munkásosztályhoz hasonló helyzetbe került, a „középréteg pedig előbb-utóbb a vagy-vagy kérdése elé kerül”. A parasztegység élő cáfolataként a „dolgozó kisparasztság és a tőkés gazdaréteg kibékíthetetlen ellentétét” hozta fel. Azt ugyan kimondta Erdei, hogy Veres Péter nem jutott az előbbiekkal ellentétes következtetésre, de minthogy a reakciós elemek a *Paraszti jövőendő* egyes tételeiből kiindulva ilyen konzekvenciát vontak le, szükségesnek látta tőlük elhatárolni a parasztpártot. Azt is elismerte ugyanakkor Erdei, hogy a „parasztság nem vetkőzte még le a feudalizmus minden örökségét”, s ezt a parasztmozgalom „öntudatos vezető gárdájának” jól kell ismerni, és éppen a parasztság védelmében „lankadatlan belső harcot kell vívniunk e jobbágyi örökség leküzdése érdekében”.¹⁹

A harmadik út bírálataival kapcsolatos fejtegetéseit Erdei a következőkkel zárta le: „Mindezt nem azért kell elmondanunk, mintha Veres Péter ellenkezőjét állítaná. Nem. De az az elvi álláspont, amely a könyvben megnyilatkozik, kikerülhetetlenül ellenkező és helytelen felfogás felé vezet. Ha a könyvben foglalt szemlélet alapján Veres Péter maga helyes követelményként állítja fel a dolgozó parasztság és a munkásosztály egymásrataltságát és politikai szövetségének szükségességét, az Veres Péter külön politikai meggyőződése, s nem az általa képviselt elvi felfogás szükségszerű következménye. A hívek serege menthetetlenül mást következtet ugyanezekből az elvekből. A tisztázatlan elvi állásfoglalásból kikerülhetetlenül valami külön paraszti útra következtetnek az olvasók, s ez a következtetés gyakorlatban a munkásosztállyal szembe forduló és a tőkés elemekkel szövethető hamis parasztegység politikáját támasztja alá. Miután

¹⁸ I. m. 9., *Erdei Ferenc: A földreform történetéhez*. Kossuth K. 1965., 125–126. és *Veres Péter: Paraszti jövőendő*. Sarló K. 1948., 205.

¹⁹ *Erdei Ferenc: A paraszti jövőendő* . . . i. m. 10.

pedig az olvasók politikai tényezők is, a tévedés akadályává válik a parasztság helyes politikai öntudatának és ezen keresztül a parasztság egész társadalmi fejlődésének.”²⁰

A tájékoztató iroda jugoszláv pártot elítélő határozatának megjelenése után Veres Péter is felismerte, hogy egészen egyértelműen ki kell állni a szocializmus ügye mellett, mert az adott nemzetközi és hazai politikai helyzetben a harmadikutasságnak a legcsekélyebb maradványát sem szabad fenntartani, még a transzmissziós szerep sikeresebb eljársása érdekében sem. Ő maga erről a kérdéstről a parasztpárt vezetőségének július 6-i ülésén a következőképpen nyilatkozott: „Magam véleménye az, hogy igenis, meggyőződésem és hitem a szocializmus felé való haladás. És hogy ez a szocializmus az egyes országokban levő termelési formák között miképpen és hogyan módosul, és a már közben szerzett tapasztalatok alapján milyen változatok lehetségesek, azt a jelen pillanatban nem tudjuk. Azt azonban el kell döntenünk, hogy visszafelé nem mehetünk. Harmadik út nincs, esetleg halasztás van. Mellésiklatása van a problémáknak. De holnap, holnapután bekövetkezik a fejlődés Magyarországon.”²¹

Az NPP elnöke nem tiltakozott az Erdei-cikkben nekiszegezett harmadikutás vádák miatt, de nem is ismerte el azokat, a parasztság örök kategóriájával kapcsolatos véleményét viszont igyekezett válaszcikkében megvédeni. A harmadikutasság egyik elemének, a parasztságnak a munkásosztállyal való egyenrangúságának, a munkásosztály vezető szerepének ilyen formában megfogalmazott tagadásának a szerzőségét magára vállalta, a következő indoklással: „mindig tudtam, hogy a parasztság milyen alacsonyrendűen gondolkodik, és ha mi nem biztattuk volna meg egy kicsit a fej-fejmellettséggel, akkor még ennyire sem támogattak volna bennünket. Ugyanaz készített az ilyen kijelentésekre engem — magyarázta Veres Péter —, ami például Darvast készítette a parasztdemokrácia megfogalmazására.”²²

A parasztpártban előforduló „minden hamis politikai eszmével” való nyílt szembefordulásra és programjellegű leszámolásra az NPP 1948. szeptember 14-i országos értekezletén került sor. A téveszméket, amelyek ellen elveik „tisztasága és a dolgozó parasztság világos öntudata érdekében” fel kellett venni a harcot, Erdei Ferenc referá-

²⁰I. m. 11–12. — Erdei Ferenc élete utolsó éveiből a hőskorra visszatekintve észrevette, hogy a saját akkori állásfoglalásaiból hiányzott „valami”, amire pedig szükség van a szocialista nemzeti érdekek szolgálatában. Igaz, hogy a legfőbb nemzeti érdek a társadalmi haladás, de ez nem valósulhat meg teljesen anélkül, hogy az egy nyelvet beszélők közös és jogos emberi igényeit, meg az általuk lakott ország természeti adottságait figyelembe ne vennék. Ezek az igények és adottságok nem állanak szemben a társadalmi haladással, de nem sorolhatók egyszerűen az osztályharc szűkebb kategóriáiba, ezért külön gondot kell rájuk fordítani. Erdei erről a külön gondról sokáig úgy vélekedett, hogy ez valamiféle formalista nemzeti igénnyel függ össze, amit valójában sem a munkások, sem a parasztok nem értenek. A tapasztalatok nyomán megértette, hogy a nemzet sorsával való külön törődés hiánya végsőleg a társadalmi haladást akadályozza. S ezt a sok gonddal járó törődést helyettünk nem vállalhatja magára senki. A hetvenéves Veres Péterről szóló tanulmányában erről is leírt néhány mondatot: „A nemzet is része az ő paraszti világának. Éppen azért része, mert a paraszti sorsot teljességében fogta fel, és a nemzet sorsával való összefüggését is tudja. Én magam Veres Péter nemzeti gondjait értettem meg a legnehezebben, s ma ezt tisztelem különösképpen” — nyilatkozott Erdei. (Erdi Ferenc: Emberül élni. Egy életút mérföldkövei. Válogatás. Gondolat K. Bp., 1974. 642–643.)

²¹PIA 284. f. 14.ö.e. I. kötet . . . i. m. 1948. július 6. 5.

²²PIA 284. f. 14.ö.e. I. kötet . . . i. m. 1948. augusztus 3. 5.

tuma és az új pártprogram három komponensben határozta meg: 1.) a polgári-kispolgári mentalitás, 2.) a feudális tekintélytisztelet és 3.) a „népiesség”, a parasztovinizmus.

A program szerint „*állandó éberséggel kell szembefordulnunk minden kapitalista felfogással és szemlélettel, amely egyesek meggazdagodási lehetőségeire hivatkozva az egész dolgozó parasztságot nyomorúságra kárhoztatná*”.²³ A pártvezetés az egész dolgozó parasztság emberibb sorsának kivívását ígérte a kevesek gazdagsága és a tömegek nyomorúsága helyébe. Erdei jól látta, az a nézet, „*hogy az embernek külön a maga útján és a többiek rovására kell a maga boldogulását megteremteni, nagyon elterjedt a parasztság körében*”. Úgy vélte, hogy ezzel „*a közkeletű kapitalista felfogással nagyon mélyen át van itatva a magyar társadalom, s benne a parasztság széles rétegei is*”, miszerint „*soha nem lehet olyan társadalmi viszonyokat teremteni, amelyek között az emberek általános többsége emberhez méltóan élhetne . . . Ezzel tehát szembe kell néznünk, mégpedig úgy, mint egy öröklött bajjal, amelyből ki kell gyógyulni*” – mondotta Erdei a pártkonferencián.²⁴

Erőteljesen szembeszálltak azzal a paraszti mentalitással is, amely „*a feudalizmus korának, a jobbágyságnak a maradványa*”. Kimondták a programban, hogy a „*dolgozó parasztságnak le kell vetkőznie a feudális és klerikális elnyomás minden maradványát, fel kell szabadulnia minden jobbágyparaszti alázatosságból a régi uralkodó osztályok és azok maradványai, a tőkés polgárok, a kulák nagygazdák iránt, és fel kell ébresztenie önmagában a haladó, felszabadult és munkás parasztember öntudatát*”.²⁵ Az új pártprogram azt is előírnyozta, hogy az előbbiekhöz „*hasonlóan éberséggel kell szembeszállnunk minden hamis népiességgel és önámító parasztovinizmussal, amely azt akarja elhíttetni a parasztsággal, hogy sorsa különáll a társadalom többi részétől, és valamilyen külön paraszti úton teremthető meg a parasztság szabadabb, emberibb élete*”. Erdei érezte, hogy ez a program pont azok közé tartozik, amelyeket a parasztság, de még az ekkor már egyértelműen baloldali parasztpárt is a legnehezebben ért meg. Indoklását ennek ellenére röviden intézte el, mégpedig azzal, hogy éppen a paraszti sovinizmus zárja el a paraszti felemelkedés lehetséges útját.²⁶

Erdei az ideológiai harc feladatainak összefoglalásaképpen még a következőket mondotta: „*Ezek ellen a veszélyek ellen mindenkinek saját magának külön-külön meg kell küzdeni, mert ki mondhatja el magáról közöttünk, hogy ártatlan a kapitalista felfogástól, mentes a feudális múlt örökségeitől és érintetlen a hamis paraszti öntudattól – tette fel a kérdést a konferencia résztvevőinek, majd így folytatta: Mindegyikünkben különböző mértékben, megvannak ezeknek a téves nézeteknek a csírái, vagy éppen a gyökerei. Tehát amikor politikai feladatunk állítjuk magunk elé, hogy a párt politikai elveit tisztábbá tesszük, és következetesebben érvényesítsük, akkor bizony nagyon komolyan fel kell vennünk a harcot ezeknek a helytelen nézeteknek a leküzdéséért, mind magunkkal szemben, mind az öntudatlanokkal szemben.*” A pártkonferencia után néhány nappal Darvas József, a pártvezetőség harmadik legbefolyásosabb tagja vezér-

²³ Újult erővel régi céljainkért. A Nemzeti Parasztpárt 1948. szeptember 14-i Országos Értekezlete. A Nemzeti Parasztpárt Propaganda Osztályának k. 5. (Eredeti kiemelések.)

²⁴ I. m. 32.

²⁵ I. m. 5. és 32–33. (Eredeti kiemelés.)

²⁶ I. m. 5. és 33. (Eredeti kiemelés.)

cikkben ostorozta igen élesen a harmadikutasságot, és kommentálta Erdeihez hasonló szellemben a konferencia határozatait.²⁷

Az NPP szeptemberi országos értekezlete ideológiai kérdésekben is lezárta azt a vitát, amelyet Veres Péter *Paraszti jövődjéje* váltott ki. Az új pártprogram radikális – sőt az adott történelmi szituáció által inspiráltan –, ultraradikális módon hirdette meg a harcot a parasztpártban és főként a parasztság körében nemritkán előforduló nézetekkel szemben. A harmadikutás eszmével való ultraradikális leszámolást elsősorban az előirányzott ideológiai és propagandatevékenység egyoldalúsága reprezentálta. Nem vették, talán nem is vehették figyelembe azt, hogy a parasztság különböző rétegeiben kétségtelenül uralkodó, említett téveszmék elleni harc ellentétes végletbe csaphat át. Éltek és erősödtek a társadalomban olyan jelenségek, amelyekkel Erdeiek nem számoltak. Ezek a következőkben foglalhatók össze: 1.) a primitív egyenlősítő tendenciák, 2.) az új, igen veszélyes tekintélytiszteltet, a személyi kultusz és 3.) a paraszttellesség, urbánus sovinizmus. A dolgozó parasztság érdekében az előbbi – eszmei-politikai téren is jelentkező – mentalitások elleni harcról a konferencián véletlenül sem, még csak impliciten sem esett szó, Veres Péter könyvét balról kritizáló írásokhoz hasonlóan. (Az első jelenséggel 1948 első felében a pártelnök sem foglalkozott, az egyenlősítő nézetek nagy részével lényegében egyetértett. A másik kettőt, főként a harmadikut taglalta.) Ezzel az NPP ideológiai téren már nem a marxizmus, hanem az MDP dogmatizálódó nézeteinek közvetítésére, egyirányú transzmissziójára vállalkozott. Ily módon lemondott az egész dolgozó parasztság elvi-politikai érdekképviseléről, minthogy a parasztság és munkásság legalsó, illetve tudatosság tekintetében legelmaradottabb rétegeinek álláspontjára helyezkedett.

A szektás-dogmatikus politika előretörése az MDP-ben 1948 nyarán a parasztpárt vezetésében előbb tétovázást, majd később teljes irányváltozást eredményezett. Az NPP Országos Vezetősége július 6-án megtárgyalta és lényegében magáévá tette a ájékoztató irodának a jugoszláv pártot elítélő határozatát, és teljes egészében az MDP politikai vonalára tért át. Az, hogy 1948 nyarán a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban a „békés belenövés”, a „középut”, a „harmadik út” jogos elítélése a roletárdiktatúra dogmatikus szemléletén alapult, azzal a rendkívül súlyos következménnyel járt, hogy hamarosan mindenféle kísérletezést elvetettek. Ezt követően a parasztpártban is eluralkodott a népi demokratikus átalakulásból fakadó és más nemzeti ajátosságok, realitások figyelmen kívül hagyása, bár 1948 nyarán mindez még csak ideológiai síkon érezhető. Így az NPP feladta eszmei-politikai identitását – nem a marxizmus ideológiája, hanem a dogmatikus torzulások elfogadása miatt. Más kérdés, hogy minden bizonnyal nem volt választási lehetősége, és teljes elsorvasztását így sem kerülhette el.²⁸

Az NPP Országos Vezetőségének július 6-i ülése ugyanúgy döntő fordulatot hozott a párt életében, mint a januári. Ahogy a januári értekezlet a szocialista fordultra reagált, úgy a júliusi a szektás-dogmatikus váltásra. Ez a plénum fordulópontot

²⁷I. m. 33. és Darvas József: Téveszmék ellen – tiszta elvekért. Szabad Szó 1948. szeptember 19.

²⁸Tóth István i. m. 295–296. és A Nemzeti Parasztpárt Országos Vezetőségének nagy jelentőségű határozata. Szabad Szó 1948. július 8.

jelentett Veres Péter és Erdei Ferenc párton belüli szerepét illetően is. Az NPP elnöke ekkor mondta el utolsó beszámolóját, a továbbiakban már a főtitkár játszott mindenirányú vezető szerepet a pári életében. A közvéleményben egyébként a *Paraszti jövővel* kapcsolatos viták miatt az a kép alakult ki, hogy Erdei és Veres Péter között „kitört a harc”. A viták során Erdei az NPP vezetőségében egyre jobban felülkerekedett, minthogy a pártvezetőség tagjai többnyire a főtitkár mellé álltak. A fordulat ténye erőteljesen érezhető Veres Péter beszámolójának rapszodikus stílusán és elkeseredett hangnemén. Beszédében olyan lényeges kérdésekkel foglalkozott, mint a nemzetközi helyzet, a jugoszláv kérdés, a belpolitikai helyzet, a szocializmushoz való viszony (erről már volt szó), a parasztság hangulata, az agrárpolitika és a kollektivizálás. Először nézzük meg a parasztság és a népi demokrácia viszonyával kapcsolatos vitájukat.

Veres Péter szerint Rákosi Mátyás hibát követ el, amikor „azt mondja mindig, hogy a parasztság gazdagodik. Ezzel szemben – mondotta – elkeseredés van az országban . . . Az a kérdés, mit kell itt csinálni, hogy a parasztság megtalálja újból a helyét a demokráciában . . . A mi szempontunkból az a fontos, hogy a parasztságot, amelyet eddig mozgósítani tudtunk, ezután is mozgósítani tudjuk. Jelen pillanatban az a helyzet, hogy eléggé visszahúzódnak. A szólamok nekik nem tetszenek (termelési verseny, munkaverseny, harc a reakció ellen stb), ezek a jelszavak nem mennek nekik” – mondotta többek között a pártelnök.²⁹

Erdei Ferenc szerint Veres Péter túl sötét képet festett a parasztságról. Ellenérv gyanánt azonban csak a következő okfejtést tudta felhozni: „Ha ez a nép olyan sötét lenne, akkor ez azt mondaná, hogy a parasztság nagy tömegében, a maga gondolkodásában olyan módon él még a régi rendszer gondolkodásának a lenyűgöző hatása, amely eleve képtelenné teszi, hogy következetesen végig tudja harcolni a fejlődést.” A két pártvezető nézeteltérését Darvas József próbálta áthidalni. A kérdést úgy tette fel Darvas, hogy „ez az egész fejlődés jó-e a parasztság szempontjából?” A választ tömören, frappánsan és alapvetően valósághűen adta meg: „a parasztság egy részének feltétlenül jó. Egy másik részének azonban nem jó. Legnagyobb része azt hiszi, hogy nem jó.” Darvas jól látta, hogy pl. a radikális földreform feltételezte a szocialista perspektívát és viszont.³⁰

*

A hatalmi-politikai kérdésekre térve az „egész fejlődés”, vagyis a szocialista célok elérése érdekében az új pártprogram kimondta, hogy „minden erőnket mozgósítani kell a nagybirtok felosztása és a nagytőke államosítása után megmaradt tőkés elemek következetes és céltudatos visszaszorítására és elszigetelésére. Következetes paraszti osztályharcot kell tehát folytatnunk a tőkés nagygazdák osztálya és a velük szövetséges ipari és kereskedőtőkések ellen” – mondja a program. Az osztályharc sikeres megvívása érdekében hangsúlyozottan kiemelték, hogy „erősíteniünk kell a szövetséget a kapitalizmus elleni harc vezető osztályával, a munkásosztállyal”. Határozottan leszögezték, hogy „csak a munkásság és a dolgozó parasztság szoros szövetsége biztosíthatja a

²⁹ PIA 284. f. 14. ö.e. I. kötet . . . i. m. 1948. július 6. 4–5.

³⁰ I. m. 6–8.

dolgozó parasztság felszabadítását is a tőkés elnyomás alól”. E szövetség nemzetközi vetületeként hozzátették még azt is, hogy „szembe kell fordulnunk minden imperialista törekvéssel, erősítenünk kell az imperializmus ellen küzdő népi demokrata és szocialista népeknek azt a baráti szövetségét, amelynek élén a nagy Szovjetunió áll”.³¹

A munkásosztály vezető szerepével és a munkás-paraszt szövetséggel kapcsolatban programszerűen rögzített alapelvek részletes magyarázatára, illetve indoklására Erdei Ferenc vállalkozott. Mindjárt az elején jelezte, hogy itt nincs szó új megállapításról, hiszen már a fasizmus idején kimondták, hogy a munkásosztály, a dolgozó parasztság és az értelmiség összefogása révén vívhatják ki a demokratikus szabadságjogokat, és valósíthatják meg a földreformot. A felszabadulás utáni politikai események és jelszavak azonban háttérbe szorították ezt az alapelvet, „különösen elhomályosította a *paraszt-egység* jelszava” – mondotta Erdei. Itt megismételte azt az eszmefuttatását, amit már a Paraszti jövődő bírálatában közreadott, vagyis hogy a felszabadulás után a paraszt-egység jelszava a parasztság és a reakció egységét, a munkásosztállyal való szembeszegülést takarta.³²

A parasztságnak a régi rend maradványaként a felszabadulás után is meglévő „alacsonyabbrendű” állapotából felemelkedni, „gazdasági és társadalmi nyomorúságát megszüntetni és megteremteni egy szabadabb egyenrangú emberi életnek a lehetőségeit . . . csak egyféleképpen lehet: együtt haladni a munkásosztállyal!” – jelentette ki Erdei. A paraszti elmaradottság megszüntetése érdekében a munkásosztállyal kell társulni, „egy olyan társadalmi rend kialakításáért, amely az aránytalanság megszüntetését lehetővé teszi”.³³ A munkásosztály vezető szerepének további szükségességével kapcsolatban Erdei a következőket mondotta: „A kapitalizmus elleni harcban és a népi demokrácia útján, egy új társadalmi és gazdasági rend felépítésében a munkásosztály az, amely képzetebb, felkészültebb és így végeredményben a vezető tényező.” A dolgozói öntudat kiteljesedéséhez a parasztság csak a munkásosztállyal szövetségben képes eljutni, mert csak így képes önmagában a konzervatív kistulajdonost háttérbe szorítani a dolgozóval, a progresszív munkásemberrel szemben.³⁴

Erdei eszmefuttatásai során érintette azt a kérdést is, ami a parasztságnak a munkásosztály vezető szerepével kapcsolatos félelmét vetette fel. Abból indult ki, hogy a „munkásosztálynak nem olyan a politikai elve és a politikai gyakorlata, mint amilyen a polgárságé volt: a kapitalizmus. A munkásosztály elve, a szocializmus, egészen más társadalmi viszonyokat, más gazdasági rendszert képvisel, mint a kapitalizmus, és ebben uralkodó osztálynak, elnyomásnak nincs helye többé” – jelentette ki a parasztpárt főtitkára. A munkásosztály „előljáró szerepe” olyan társadalmi rendet hoz létre, amelyben megszűnnek az osztálykülönbségek. Tehát „szerencse, hogy van munkásosztály, amely a földreformért vagy a nagytőkés vállalkozók államosításáért folytatott harcban nem rettent vissza öröklött gondolkodása révén, mint ahogy a parasztság hatalmas tömegei akkor is ingadoztak és ma is ilyen bajokkal küzdenek” – állapította meg Erdei, és még hozzátette: „de ha valaki paraszti önérzetéből azt mondaná, hogy a

³¹ Újult erővel régi céljainkért! . . . i. m. 4–5. (Eredeti kiemelések.)

³² I. m. 27–28. (Eredeti kiemelés.)

³³ I. m. 29–31.

³⁴ I. m. 28–29.

munkásosztályal nem tart együtt, mert az egy lépéssel előbbre jár, akkor az éppen annyi, mintha... örök életre állandósítani” akarná nyomorúságos helyzetét – mondotta Erdei.^{3 5}

A Nemzeti Parasztpárt vezetőségének augusztus végén-szeptember elején felélénkült elvi-politikai tevékenysége egyik központi kérdését a *népfront* újjászervezése képezte. Annak ellenére, hogy a tavasszal felállított különböző szintű pártközi egyeztető bizottságok – mint jeleztem – 1948 nyarára tisztogató tevékenységükkel már részben a parasztpárt elsorvasztására irányultak, és e téren nyár végére súlyos károkat okoztak az NPP-nek, egyes jelek arra mutatnak, hogy a parasztpárt vezetői még korántsem adták fel a reményt. Bízta a még folyó nemzetközi és hazai viták pozitív végső kiemenetelében, hiszen a csaknem egy évig példaként emlegetett egypártrendszerű, tömegszervezet-jellegű jugoszláv népfrent hitelét veszítette, a többpártrendszerű népfrent „hibáit” pedig a lengyel párt plénuma csak szeptember közepén „tárta fel”. Így az NPP vezetői bizonyos optimizmussal tekintettek – a már említett – szeptember 10-i pártközi értekezlet elé. Darvas József információja szerint kb. egy hónapon belül egy pártközi bizottság kidolgozza az új népfrent programját, majd a szervezeti megoldás következik. A kormány tervezett rekonstrukcióját is a népfrent megalakulásával egyidejűleg gondolták véghezvinni. Az események azonban – mint láthattuk – egészen másként alakultak, minthogy az NPP ekkor már minimális mértékben sem volt képes befolyásolni a politikai fejleményeket.^{3 6}

A népfrent újjászervezésének kérdésével – mindennek ellenére – a szeptember 14-i pártértekezleten Erdei Ferenc viszonylag részletesen foglalkozott. Bevezetőként utalt arra, hogy amikor ez a feladat felmerült, a közvélemény azt is felvetette, hogy „mi lesz a pártokkal, megmaradnak-e vagy sem? Most, amikor már jobban ismerjük ezt a kérdést, mindenki előtt világosan állhat – vélte Erdei –, hogy az új Nemzeti Függetlenségi Front nem pártok felemésztésére épül fel, hanem ellenkezőleg, a minél demokratikusabb alapokon nyugvó pártokon. A Függetlenségi Front ezeknek a pártoknak és a népi szervezeteknek lesz a szövetsége, amelyben demokráciánk közös érdekű dolgait, közös politikai feladatait igyekszünk az erők összehangolásával megoldani” – gondolta Erdei. (Ezzel összefüggésben Darvas József már egy héttel korábban azt is kijelentette, hogy „nyilvánvalóan a Frontnak tömegszervezetei nem lesznek”). A konferencián Erdei Ferenc a népfrent-tevékenységhez kapcsolódó pártfeladatokat is meghatározta. Úgy vélte, a front újjászervezése „nem azt a leckét adja pártunknak, hogy mi lesz velünk, hanem ellenkezőleg, kidomborítja azoknak a pártfeladatainknak a jelentőségét, amelyek a párt erősítésére, elvi alapjainak tisztázására és megszilárdítására irányulnak”. Ennek megfelelően az új pártprogram kinyilvánította, hogy a „*Függetlenségi Front* újjászervezését, mint a dolgozó nép minden haladó és demokratikus erőinek szövetségét, szükségesnek tartjuk. Döntően fontos feladatunknak tekintjük, hogy az új Függetlenségi Front szerveiben pártunk legöntudatosabb és legkipróbáltabb emberei képviseljék a dolgozó parasztságot” – szól a párthatározat.^{3 7}

^{3 5}I. m. 29–31. Ezt a problémát Erdei röviden összefoglalta három hónappal korábban A paraszti jövőndő c. folyóiratcikkében is. (I. m. 11.)

^{3 6}PIA 284. f. 14.ö.e. I. kötet... i. m. 1948. szeptember 7. 4.

^{3 7}Uo. és Újult erővel régi céljainkért!... i. m. 34. és 7. (Eredeti kiemelés.)

Ugyancsak fontos kérdésként került szóba az új *paraszti érdekszervezet* ügye. Egységes érdekszervezet létrehozását az NPP évek óta követelte, ezt Erdei hangsúlyozta is a szeptemberi konferencián. A rétegszervezetek egyesítésével akartak létrehozni egy olyan nagy tömegszervezetet, amely „társadalmi, gazdasági, érdekvédelmi, kulturális stb. szervezete a parasztságnak, amelyekben közös paraszti bajainkat nem szorosan pártalapon, hanem mint általában a dolgozó parasztság bajait feltárhassuk és segíthessünk rajta – mondotta Erdei, majd hozzátette: Határozatunkban helyeseljük ennek a szervezetnek a felállítását, és egyúttal feladatunknak tekintjük, hogy megalapításában, megszervezésében, majdán pedig munkájában pártunk tagjai minél nagyobb számban részt vegyenek,” mert „fontos kiegészítője lesz annak a munkának, amely a pártokban és szövetkezetekben folyik” . . . Ugyancsak határozatot hoztak arról is, hogy „fokozott erővel be kell kapcsolódni pártunk tagjainak a *meglevő régebbi demokratikus szervezetekbe*, a Magyar Nők Demokratikus Szövetségébe és az ifjúsági szervezetekbe, különösen az Egységes Paraszti Ifjúság Országos Szervezetébe”.^{3 8}

A népi demokrácia *vezető pártjához*, a Magyar Dolgozók Pártjához való viszonyt, már ami a vezető szerep elismerését illeti, 1948 tavaszán Veres Péter könyve és az NPP áprilisi konferenciája rendezte. A munkásosztály vezető szerepének elismerése után természetesnek hatott az egységes munkáspárt elsődlegességének deklarálása. Nyárra már senki sem vonta, nem is vonhatta kétségbe az MDP funkcióját. A parasztpárton belül Erdei Ferencsel e tekintetben is egyetértés alakult ki. Júniusban az MDP alakuló kongresszusa után Darvas József megfogalmazásában az NPP úgy nyilatkozott, hogy az egyesült munkáspárt programja „egészében több egyetlen párt programjánál. A kialakuló új és szorosabb Magyar Nemzeti Függetlenségi Front a maga programja kidolgozásánál bátran alapul veheti szinte minden gyakorlati javaslatát”. Ezzel a parasztpárti vezetés az MDP politikai irányvonalát nyíltan a magáénak ismerte el.^{3 9}

Az MDP-nek a kormányzati-politikai hatalom monopolizálására irányuló törekvésére továbbra is Veres Péter hívta fel az NPP vezetésének figyelmét, július elejétől már csak belső tanácskozásokon, de ott sem sokáig. Jól érzékelt a kommunista párt politikájának 1948 tavaszától nyomon követhető ez irányú változását. Amikor a két munkáspárt egyesülésének eldöntése befejezett tény lett, és jelentősen megnövekedett a hatalma – mondotta a parasztpárt elnöke – „akkor elérkezett az idő arra (így érezték), hogy elő lehet venni a következő lépéseket”. Veres Péter az NPP vezetőségének július eleji ülésén újból felvetette az önkritikus kérdést: „építeni tudjuk-e a jövő világot?” Mert ha igen, akkor a parasztpártot nem szabad hagyni felszámolni. Ez utóbbit persze így nem mondta ki, de beszámolójának teljes ismeretében ez kétségtelen. Az NPP további funkcionálása – szocialista platformon – annál is fontosabb, mert – Veres Péter szerint – „a parasztság ma túl nagy tömegében kedvetlen, gyanakvó, bizalmatlan, elég nagy tömegében kifejezetten ellenséges a Kommunista Párttal szemben is, de az egész állammal szemben is”. Bár a vezetőség túlnyomó többsége – Erdei Ferenchez hasonlóan – úgy vélte, hogy a pártelnök ezt is túl sötéten látja, abban

^{3 8}I. m. 34–35. és 7. (Eredeti kiemelés.)

^{3 9}I. m. 30. és *Darvas József: A Magyar Dolgozók Pártjának Programnyilatkozata. A parasztság jövője szempontjából. Fórum 1948. június, 458.*

egyértett, hogy az NPP-re még szüksége kell hogy legyen a rendszernek. Sőt úgy vélték, és ezt programatikusan is rögzítették, hogy „fokozottabban részt kell vennünk a népi államhatalom minden olyan intézkedésének előkészítésében és végrehajtásában, amely a dolgozó kisparasztság javát s a tőkés nagygazdák visszaszorítását” szolgálja.⁴⁰

*

A Nemzeti Parasztpárt *tulajdonpolitikai koncepciójának* a Magyar Dolgozók Pártja programjával való szinkronba hozatala Veres Péter könyvének vitája során, 1948 nyarán zajlott le. Erdei Ferenc a párt koncepciójának korrigálását az NPP vezetői által korábban elképzelt és a fordulat évében végig vallott vegyes tulajdonviszony-rendszernek bírálatával kezdte. Azzal a váddal illette Veres Pétert, hogy a Paraszti jövődöben a három szektort (állami, szövetkezeti és privát) mechanikusan elkülönítette egymástól. Erdei szerint ez a gazdasági rendszer bár „nem a kapitalizmus útja, de nem is a népi demokráciáé. A hibaforrás ott van — vélte —, hogy a könyv a szövetkezeteket a kistermelő gazdaságoktól különálló áruforgalmi szervezeteknek tekinti. Holott éppen az a népi demokratikus gazdasági fejlődés lényege, hogy a szövetkezetek a paraszti kisgazdaságokat fogják össze nagyobb és fejlődőképesebb egységekbe, hogy az államhatalomra támaszkodva megvédjék a kistermelőket a kapitalista veszélyektől.” Majd más összefüggésben újból feltette a kérdést: „a szövetkezeti szektor és a magángazdasági szektor két külön területe-e a gazdasági életnek? Nyilván nem.” A szövetkezet szerinte ui. nem tulajdon, hanem szervezési forma.⁴¹

Azt Veres Péter elismerte, hogy ezen a kérdésen nem sokat gondolkozott, hanem e meghatározásokat egyszerűen átvette a napi szóhasználatból, annak részletes elemzése nélkül, hogy a népi demokrácia „átmeneti gazdálkodási fogalmaiban mi is az egymáshoz való pontos viszonyuk”. Igazat adott Erdeinek abban, hogy „a szövetkezeti szektor tulajdonképpen a kistermelőkből álló magángazdasági szektort fogja egységbe, tehát itt nem két különálló gazdasági szektorról van szó”. Azzal azonban, hogy a magángazdaság funkcióinak egy részét (a forgalmi és részleges termelési feladatokat) a szövetkezetek és az állam végzi el, még nem szűnt meg magángazdaság lenni — magyarázta Veres Péter: „A szövetkezet csak tervszerűsítő, egységbefoglaló, kiegészítő és így -koordináló- szerve a magángazdaságnak *mindaddig, amíg a magángazdaság létezik.*” Folyóiratcikkében a témát azzal zárta le — és ebben alapvetően neki volt igaza —, hogy „bár a két szektor egymás melletti elkülönítése képtelenség (ezt ő ilyen mértékben korábban sem tette — *B. P.*), mégis a két szektor létezése és tárgyalása nem ellentmondás, mert hisz mindegyik valóság”. Annyi engedményt mégis tett, hogy elfogadta: „a magángazdaság inkább tulajdonosi, a szövetkezet pedig inkább *-funkcionális kategória-*, vagyis a szét-szórt magánüzemek életképességéhez és jobb működéséhez szükséges szervezet.” Teljes visszavonulása e kérdésben is a könyve által kiváltott vitasorozatot lezáró újságcikkében történt meg, szeptember elején. Ebben az írásában éles hangnemben elhatárolta magát és művét a beléje kapaszkodó szocializmusellenes erőktől. Kiemelte műve pozitívumait,

⁴⁰ PIA 284. f. 14.ö.e. I. kötet . . . i. m. 1948. július 6. 4–5. és Újult erővel régi céljainkért! . . . i. m. 7. (Eredeti kiemelés.)

⁴¹ Erdei Ferenc: A paraszti jövődö . . . i. m. 16–17.

elsősorban is az önkéntes termelőszövetkezetekről mondottakat, s a kistulajdonos paraszti gazdálkodást még csak meg sem említette.⁴²

Erdei Ferenc vitacikkében hozzászólt a „kisüzem-nagyüzem” (valójában kisvállalat-nagyvállalat) kérdéséhez is. Úgy vélte, hogy a magyar mezőgazdaság akkori fejlődésének nem „a kisüzem vagy nagyüzem elvont problémája a nyitja”. Sőt, „a kisüzem vagy nagyüzem központi politikai kérdése nem egyéb, mint politikai céllal felállított megtévesztő álprobléma”. A kérdés „elvi gazdaságpolitikai” létjogosultságát „természetesen” elismerte, és mindjárt az ítéletet is meghozta: „a modern technika feltételei között, a termelékenység szempontjából, a nagyüzem fölötte áll a kisüzemnek”. Ezzel a megállapítással pótolta Veres Péter koncepciójának leglényegesebb hiányosságát: a termelőerők fejlettsége és a vállalatnagyság között fennálló objektív, törvényszerű összefüggés felismerését. Erdei szerint „a nagyüzem fölénye olyan elvont igazság, amit kell tudni, és amit nem lehet megmásítani”, de mindjárt hozzátette, hogy „ez azonban még nem felelet a magyar mezőgazdaság” aktuális kérdéseire, „ellenben következik ebből az elvi tételből, hogy a kisbirtokos paraszti mezőgazdaságnak... törekednie kell a nagyüzem előnyeinek felhasználására”.⁴³

Veres Péter válaszában fenntartotta azt a korábbi álláspontját, miszerint „nem az üzemforma a döntő az emberiség fejlődésében, hanem az, hogy *hogyan lehet a legkisebb erőfeszítéssel, a lehető legtöbb és legjobb termelvényt előállítani*, mert az általános életszínvonal emelkedése ettől függ. Az üzemforma nem cél – mondotta –, hanem csak eszköz ehhez. Hogy jó és alkalmas eszköz legyen, az mindenkori történeti és társadalmi kérdés, amelyet csak az érdekelt termelő tömegekkel együtt lehet eldönteni”.⁴⁴ A továbbiakban nagymértékben közeledett Erdei és az MDP álláspontjához, sőt részben szinkronba is került velük. Szociális érzékenyséű problémaközelítését – Erdei szervezeti-politikai szemléletével szemben – azonban továbbra is megtartotta, egyéniségének e lényeges komponensét sohasem adta fel.

Erdei szerint „nem a kisüzem vagy nagyüzem elvi” kérdésében kell csak állást foglalni, hanem a földreformmal kialakult mezőgazdaságunk fejlődési útját illetően is. Fő kérdésnek azt tartotta, hogy „a kapitalizmus útján vagy a népi demokrácia szocializmus felé haladó útján vezet előre a fejlődés”? A kisparaszság nevében a feleletet is mindjárt megadta: nem a kapitalizmus útján. Ezt követően hosszasan ecsetelte a mezőgazdaság esetleges kapitalista fejlődésének várható problémáit, erősen felnagyítva a felszabadulás utáni agrárfejlődés negatív tendenciáit, kapitalizálódásának veszélyeit, amelyek részben még 1948-ban is érezhetőek voltak.⁴⁵ A problémafelvetés és a válaszadás azonban nem elméleti igényű, Erdei elsősorban azt akarta szemléltetni, hogy az NPP a legteljesebb mértékben azonosult az MDP minden irányú álláspontjával.

Erdei jól látta: a „magyar mezőgazdaság történeti kérdését úgy teszi fel az ellenség, hogy egyéni kisbirtok vagy kolhoz? Gyökeréig hamis és félrevezető kérdés, amely így sem elvi kérdésként, sem történelmi válaszútként nem áll előttünk... A szabad kisbirtok

⁴² Veres Péter: Válasz Erdei Ferencnek... i. m. 627–628. (Az én kiemelésem – B. P.) és Veres Péter: Zárjuk le a vitát és lássunk munkához. Szabad Szó 1948. szeptember 5.

⁴³ Erdei Ferenc: A paraszti jövődő... i. m. 12.

⁴⁴ Veres Péter: Válasz Erdei Ferencnek... i. m. 632. (Eredeti kiemelés.)

⁴⁵ Erdei Ferenc: A paraszti jövődő... i. m. 12–15.

nem egyenlő a kapitalizmussal és a kolhoz nem egyenlő a népi demokráciával – mondotta, majd így folytatta: Mindkét fejlődés a kisbirtokos mezőgazdaság adott viszonyai-
ból indul ki, és mindkettő a termelés technikai kényszerűségeinél fogva kikerülhetle-
nül a termelés nagyobb egységeinek a kialakítása felé halad.” A döntő különbséget –
a gazdasági-társadalmi-politikai feltételek eltérő jellegén túl – abban látta, hogy a népi
demokrácia a kistulajdonos parasztság szabad elhatározása nyomán létrejövő szövetkeze-
tek révén biztosítja a „nagyüzemi” gazdálkodás előnyeit, míg a kapitalista fejlődés prole-
tarizálja a parasztságot, „a tőkés földbirtokosok kizsákmányolásának kiszolgáltatva”.
És a nagyobb nyomaték kedvéért hozzátette: „Ha tehát retteg a mai kisbirtokos paraszt,
hogy gyermeki sorsa valamilyen szövetkezeti gazdálkodás lehet, akkor ezerszer rettegjen
attól, nehogy konvenciócseléd legyen a kapitalista nagygazdaságban.”⁴⁶ Erdei tehát itt
is mesterségesen sarkította a problémát, hiszen a szocialista agrárfejlődés – egyébként
reális – perspektíváját az amerikai, sőt helyenként porosz utas és nem pl. a dán kapitalista
fejlődéssel vetette össze – a kommunistákhoz hasonlóan.

A „kolhozkérdés” centrális szerepet kapott az NPP nevezetes július eleji vezetőségi
ülésén is. Veres Péter beszámolójában megjegyezte, hogy a „társas gazdálkodásnak . . .
nem sok híve van a parasztság között, egypár szektáriánus, egypár elméleti akadémikus
ember terve ez – mondotta, majd önkritikába csapott át: Mi egyrészt a kérdésről nem
beszéltünk egyenesen. Ha beszéltünk, akkor úgy beszéltünk róla, hogy nem akarunk
kolhozokat, ne ijedeztetek, parasztok. Ennek ellenére továbbra is ijedeztek még a mi
parasztjaink és pártembereink” is – mondotta. Az NPP elnöke megismételte a könyvé-
ben már hangsúlyozott véleményét, amit 1948 nyaratól rítusszerűen kötelező volt ismé-
telgetni: „ezt a kisbirtokos társadalmat, ha szabadra engednék, akkor szörnyű válságba
jutnánk. Kapitalista módszerekkel a mi 3–5–6 holdas gazdaságainkban nem tudunk
megélni. Csak szocialista eszközökkel” – szögezte le Veres Péter. Ha pedig számot ve-
tett a vezetőség azzal, hogy együttműködjön a szocialista átalakulás vezetőivel, akkor
melléjük kell állni, és a kolhozkérdésre feltétlenül válaszolni kell, hogy „ne a reakció
adja fel a kérdést nekünk, mert a történelem sem így adja fel a kérdést és főleg nem
egyszerre adja fel a kérdést”. Ezután ő maga gyakorolt könyvének egyik sarkalatos gon-
dolata felett kritikát: „A lecke úgy feladva, hogy kolhoz vagy nem kolhoz, helytelen”.
Ugyanakkor leszögezte, hűnek maradván önmaga és az MKP–MDP egykori elvi álláspont-
jához: „Tartanunk kell magunkat ahhoz, hogy a parasztság meggyőzése és meggyőző-
dése nélkül a társasgazdálkodás erőltetése kalandorpolitika, és csak a reakciósnak
használ.”⁴⁷

Veres Péter imént idézett eszmefuttatásával Erdei is egyetértett: „ez az út, amit
követnünk kell”. Szerinte is a feladatot nem abban kell meghatározni, hogy „holnap
kolhozt csináljunk, hanem az egész társadalmi fejlődésről van szó. Ebből mi azt mond-
juk hogy igen, szocializmus kell, és arra haladunk is, de arra kell válaszolnunk, hogy a
kisparasztok ebben hogy találják meg a helyüket. Nem vitás, hogy szocialista módon”
– mondotta az NPP főtitkára, majd megjelölte a soron következő elméleti munkapro-
gramot: „Világos elvi álláspontot kell kidolgoznunk, hogy ennek alapján tudjunk előre-
haladni.”⁴⁸

⁴⁶I. m. 15.

⁴⁷PIA 284. f. 14.ö.e. I. kötet . . . i. m. 1948. július 6. 5–6.

⁴⁸I. m. 6.

A kollektív gazdálkodáshoz vezető út lépcsőfokait Erdei már 1948. február 11-én a Fórum Klubban tartott előadása során részletesen ismertette. Ezt 1948 júliusában, Veres Péter könyvének bírálata során sűrítve megismételte, de oly módon, hogy mindenki bizonyos legyen: a sorrendben egymás után következő, egyre fejlettebb típusú szövetkezetek kollektív gazdálkodáshoz vezetnek. Ezt az utat Veres Péter szemléletesebben vázolta fel, és egyben a módszereket is összefoglalta (ez utóbbiak közül néhányat Erdei csupán mellékesen említett meg) a következőképpen: A szövetkezeti mozgalom fokozatos szélesítésével „bontakozik előtűnk, ha idegesség és türelmetlenség nélkül rézzük, a paraszti jövődő képe. Döntő kérdés csak az — mondotta —, hogy mindezt az érdekelt parasztsággal együtt, az első próbálkozások után mutatkozó eredmények nyomán, szervesen, a nép erejének, lelkesedésének, szakmai és szövetkezeti tudásának a fejlődésével párhuzamosan, illetve azzal kölcsönhatásban és mindig politikailag is helytálló arányban és mértékben fejlesszük tovább.” A vitasorozatot lezáró cikkében már odáig ment, hogy centrális szerepet biztosított az önkéntes szövetkezeti termelés kérdésének.⁴⁹

A Nemzeti Parasztpárt eszmei-politikai evolúcióját betetőző július 6-i vezetőségi határozatok alapján a párt Szövetkezetpolitikai Bizottsága kinyilvánította, hogy a „legelőjesebb mértékben egyetért” az MDP szövetkezeti konferenciáján megfogalmazott még helyes) irányvonallal. Egyben „örömmel” állapította meg, hogy az „megfelel alapelveiben azoknak az alapelveknek”, amelyek szerint az NPP Szövetkezetpolitikai Bizottsága „Erdi főtitkár vezetése mellett ez év eleje óta” a kérdést tárgyalta. Elfogadták azokat a gyakorlati programpontokat is, amelyek a jelenlegi helyzetre alkalmazva a szövetkezeti kérdést megoldhatják”.⁵⁰ Erre építve fogalmazták meg a párt utolsó program jellegű szövetkezetpolitikai alapelveit a szeptember 14-i országos értekezletre.

A konferencia változatlanul a párt „központi jelentőségű” feladataként határozta meg a szövetkezeti mozgalom fejlesztését, mert azt — az új program szerint — a „dolgozó osztályok hatalmas fegyverének” tartották a kapitalizmus elleni harcban és a „dolgozó kistermelők” gazdasági felemelkedése érdekében. Közvetlen célként az általános alusi szövetkezetek mielőbbi kiépítését határozták meg, amelynek érdekében „minden” rejüket mozgósítani szándékoztak. Erdei még hozzátette: küzdeni kell azért, hogy a parasztság minél nagyobb része bekapcsolódjon a földművesszövetkezetek munkájába. Ekkor azt is kimondta és ez nem tekinthető véletlennek: „arra törekszünk, hogy gazdasági hatalom legyen a szövetkezet, amely a dolgozó parasztságot mindenben segíti. Ez a mi szövetkezeti politikánknak a lényege és döntő része.”⁵¹ Ez a kitétel teszi szemléletessé, hogy az NPP önálló arculatát még nem adta fel teljesen.

Az általános szövetkezetek mellett — a program szerint — „nagy figyelmet kell fordítanunk az önkéntes termelőszövetkezeti kezdeményezésekre és az ilyen szövetkezetek gondozására”. Erdei szerint „külön kérdés, de mindnyájunk égető gondja az általános paraszti szövetkezetek mellett a termelőszövetkezetek ügye”, és mindjárt hozzátette: „arról természetesen szó sincs, hogy a szövetkezeti mozgalmunknak az lenne a

⁴⁹ *Erdi Ferenc: A paraszti jövődő... i. m. 18., Veres Péter: Válasz Erdi Ferencnek... i. m. 634. és Veres Péter: Zárjuk le a vitát... i. m.*

⁵⁰ PIA 284. f. 31. ö.e. I. kötet, Agrárpolitikai Bizottság, 1948. július 16.

⁵¹ Újult erővel régi céljainkért!... i. m. 8. és 36.

legelső és általános feladata, hogy mielőbb termelőszövetkezeteket szervezzünk az ország minden falujában. Ezzel csak az ellenség igyekszik izgalmat kelteni, és az öntudatlan, értelmetlen emberek csinálnak maguknak gondot.” Kapcsolódva Veres Péter több esetben kifejtett elgondolásához, kijelentette, hogy egyes ágazatokban kikerülhetetlen a gazdálkodás nagyobb üzemeinek megteremtése a korszerű és tervszerű termelés érdekében. Ezekben a szférákban, elsősorban az újjazdák földművesszövetkezeteiben tartotta helyesnek és szükségesnek a termelőszövetkezeti kezdeményezések támogatását. Az „élesedő” mezőgazdasági versenyre és az ebből fakadó gazdaságosságnövelő kényszerre hivatkozva Erdei úgy látta, hogy a „juttatott újbirtokok és a paraszti birtokok tiszteletbentartásával” keresni kell azokat a magasabb szövetkezeti típusokat, amelyek „megteremthetik mezőgazdaságunk nagyobb üzemeit és egységeit”. (Pl. a kishaszonbérli termelőszövetkezetek és a földművesszövetkezeteken belüli termelőszövetkezeti csoportok.) Befejezésül a következőkben foglalta össze a szövetkezeti kérdést Erdei: „Kétszeresen értelmetlen és indokolatlan tehát az, hogy parasztságunk a szövetkezeti mozgalom fejlődését az ellenség által felszított kolhoz-izgalom miatt kedvezőtlenül és felelőtlenül fogná fel. Egyrészt a termelőszövetkezet nem valami veszedelmes kísérlet, hanem a paraszti gazdálkodás fejlődésének nagy jelentőségű és nagyszerű eredményeket ígérő eszköze, másrészt szövetkezeti törekvéseink nem elsősorban termelőszövetkezetek, hanem egységes, általános paraszti szövetkezetek kifejlesztésére irányulnak.”⁵²

*

Az új pártprogram az NPP *gazdaság- és szociálpolitikájának alapelveként* mondta ki, hogy „csak a kapitalizmus tőkés kizsákmányolásának a városban és falun való megszüntetése nyitja meg az utat a dolgozó parasztság gazdasági és társadalmi felemelkedéséhez”, másfelől: „*a népi demokrácia gazdaságpolitikája széles lehetőségeket nyit meg a parasztság gazdasági fejlődése előtt*”. A fő feladatot abban jelölték meg, hogy „*ezt a gazdaságpolitikát a paraszti gazdálkodás minden területén teljes mértékben*” érvényesítsék.⁵³ Az általános célokat tekintve nem léptek túl az MDP programján és szövetkezeti konferenciájának határozatán, csupán egyértelműbben fogalmaztak. Az MDP aktuális feladatként ugyanakkor nem irányozta elő a falusi tőkés kizsákmányolás megszüntetését, csupán annak korlátozását. A részfeladatok terén viszont az NPP is megmaradt a korlátozásnál.

A párt fokozott részvételi szándékát fejezte ki legelső helyen a gazdagparasztság korlátozását és a kisparasztság javát elősegítő intézkedések előkészítésében és végrehajtásában. Ennek érdekében szükségesnek tartották a föld adásvételének korlátok közé szorítását és az állam elővételi jogának gyakorlását a föld nélküli parasztság javára. Helyeselték a bérleti viszonyok rendezését a kisbérliők védelme és a bérleti uzsora megszüntetése érdekében. Erősíteni kívánták azokat az állami akciókat, amelyek a közterhek arányos elosztásával, továbbá a mezőgazdasági termelés fejlesztését célzó állami juttatásokkal és hitelekkel kapcsolatban előnyben részesítették a kisparasztságot. Különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak az állami gépállomásoknak. Ezzel kapcsolatban azt

⁵²I. m. 8. és 36–37.

⁵³I. m. 4. és 7. (Eredeti kiemelések.)

tartották szükségesnek, hogy minél nagyobb számú felállításuk mellett különleges gondot fordítsanak a földművesszövetkezetekkel való együttműködésre, valamint munkájuk minőségének javítására. Feladatként jelölték meg, hogy mindezeknek az intézkedéseknek a végrehajtásáért és sikeréért az NPP minden szerve teljes erővel dolgozzon.⁵⁴

A termelési és értékesítési nehézségek megszüntetésében növekvő fontosságot tulajdonítottak a *tervgazdálkodás* fejlesztésének a mezőgazdaság egész területén, ezen belül is a termelési szerződés rendszerének, amelynek kiterjesztése és sikeres lebonyolítása érdekében „minden lehető” el kell követni. A paraszti kistermelés válsága és elmáradottsága megszüntetésének közvetlen eszközét azonban továbbra is a szövetkezeti mozgalomban látták. A mezőgazdasági termelés fejlesztése érdekében az agrárberuházások, az öntözés és a gépállomások rendszerének kiszélesítését tartották feladatuknak. A termények értékesítésének megkönnyítése, valamint a mezőgazdasági és ipari árak „helyes” arányának kialakítása érdekében állami kereskedelmi vállalatok megszervezését, a szövetkezeti értékesítés kiépítését, a „harácsoló” tőkés kereskedelem visszaszorítását és a kereskedelmi nyereség csökkentését tartották szükségesnek. Úgy vélték, ezek az intézkedések hozzák meg a parasztság számára azt az eredményt, amit a „rég rendszer agrárdemagógiája soha nem tudott elérni”. Szükségét látták „kigyógyulni” az agrárdemagógiából és a „népi demokrácia gazdaságpolitikai módszereivel, lehetőségeivel helyesen élni”.⁵⁵

A parasztpárt a *szociálpolitika* egyik központi kérdésének még 1948 nyarán is a munkanélküliség megszüntetését tartotta, amit a szövetkezeti termelés megszervezése mellett a mezőgazdasági és ipari termelés beruházásainak erőteljes növelésével kívánt megvalósítani. Ennek érdekében – a pártprogram szerint – „a népi államhatalom másik kimagasló feladatának tartjuk (az első a honvédelem – B. P.) a szigorú takarékoság és a nemzeti tőkegyűjtés szorgalmazását az állami és gazdasági élet minden vonalán”. A parasztság ipari termékekkel való ellátása érdekében – úgy vélték – a népi demokrácia kezükbe adja azokat a módszereket, amelyek révén a dolgozó parasztság ellátását minden eddiginél magasabb fokra emelhetik. Azt gondolták, ha a parasztság a maga részéről is segíti az állami gazdaságpolitika „tervszerű fejlesztését”, úgy az állami ipar egyre nagyobb mértékben, egyre jobb minőségben és egyre mérsékeltebb áron tudja termelni a parasztságnak szükséges iparcikkeket. Szilárdan hitték, hogy a parasztság életszínvonalának emelésére olyan lehetőség nyílik, amelyet a „rég rendszer nem ismert. A falvak villanyellátása, az úthálózatba való bekapcsolása, az iskolák, kulturális és egészségügyi intézmények építése, valamint igazgatási rendszerünk fejlesztése lehetővé teszi, hogy néhány év elteltével falvaink minden eddiginél magasabb és emberibb életet nyújtsanak a dolgozó parasztságnak.”⁵⁶

*

Az NPP szeptemberi konferenciája az új programban lefektetett célok, feladatok megvalósításának garantálására olyan *szervezeti-politikai intézkedéseket* fogantatosított, amelyek biztosították a *demokratikus centralizmus* érvényesülését. A párt „széles körei-

⁵⁴I. m. 8.

⁵⁵I. m. 8–10.

⁵⁶I. m. 6. és 10. (Eredeti kiemelés.)

nek” elméleti-politikai felkészítése érdekében állandó központi pártiskola felállítását határozták el. A tananyag gyanánt 1948–49 fordulóján szerkesztett és kiadott új pártiskolai füzetek teljes mértékben tükrözték az NPP 1948 második felében produkált elvi-politikai evolúciójának, marxizmusa kiteljesedésének (és részleges dogmatizálódásának) eredményeit. Határozatot hoztak a párt könyvkiadójának (Sarló) és sajtójának a „felelevenítésére”. (Az értekezlet utáni hetekben a párt vezetői az NPP napilapjában, a *Szabad Szóban* nagy hangerővel propagálták az új program aktuális részleteit.) Az Országos Központ és a megyei vezető szervek munkaképességének növelése érdekében a megyei bizottságok „jól bevált és nagy munkát végző szervezetét” intézményesíteni szándékoztak, majd azt követően a megyei bizottságokra kívánták bízni a járási és körzeti titkári státusuk betöltését. Felül akarták bírálni az NPP értelmiségi szakembereinek működését, hogy „a dolgozó parasztság soraiból minél többen kerülhessenek felelős vezető helyre”. Újból szabályozták a tagfelvételt, a dolgozó parasztsághoz nem tartozók belépésének erőteljes korlátozása céljából. A korábbi kizáró okok érvényben tartása mellett, ilyen jelentkezők számára három havi várakozási időt és a felvétel elbírálásánál „különös éberséget” rendelt el a vezetőség.⁵⁷

A parasztpárt programját, saját létének és tevékenységének szükségességéről vallott koncepcióját globálisan reálisnak, helyesnek kell ítélni. Azzal valóban számolni kellett, hogy a paraszti osztálytagozódásból természetszerűen következő és még a hatalomért folytatott harc időszakában szándékosan is élezett politikai-tudati különbségek, sőt ellentétek hatása a szocializmus építésének első szakaszában is érződik majd, ami differenciált politikai-felvilágosító munkát igényel. Ez viszont a paraszti-félproletár bázisú NPP sajátos arculatú önálló, de körülhatárolt funkcionálását tette szükségessé. Célszerű lett volna legalább a szocializmus alapjai lerakásának befejezéséig a parasztpártot (és a többi demokratikus pártot is) fenntartani. A kormányzó MDP-ben 1948–1949 fordulóján felülkerekedett dogmatikus szemlélet és szektás politikai gyakorlat azonban ezt lehetetlenné tette.

Az NPP vezetősége alighogy hozzáfogott a szeptemberi határozatok végrehajtásához – az MDP Központi Vezetőségének november végi ülését követően eluralkodó szektás politika hatására – 1948–1949 fordulóján teljesen be kellett szüntetnie a parasztpártnak az év őszén már egyébként is erősen korlátozott működését. Tevékenysége július elejétől egyébként is alig haladta meg a politikai vitaklub-szintet, beleszólása, majd részvétele az ország politikai életében az iskolák államosítása (május-június) után már nem lehetett. Az NPP elsorvasztásának folyamatát Veres Péter mint politikus fokozatos mellőzése reprezentálta.⁵⁸ A párt jogilag ugyan még a későbbi években is léte-

⁵⁷I. m. 6–12. és 33–34.

⁵⁸A pártelnök ilyen minőségében június 29-én kapott utoljára szószeret tömeggyűlésen, kezdeményező szerepet pártvezetőségi ülésen pedig – mint jeleztem – július 6-án. Augusztus 20-án az új kenyér ünnepén magányosan nyaralt a Bakony-béli Királyszálláson, és hallgatta rádión Rákosi „helyreigazítását”. Ez utóbbi és más figyelmeztető „jelek” készítették elő a kormányból való távozását, szeptember közepétől Farkas Mihály lett helyette a honvédelmi miniszter. „Kárpótlásul” hamarosan kinevezték az Alföld fásítására létrehozott bizottság elnökévé. (Erdei Ferencet viszont „elvonták” a kormányba szövetkezeti miniszternek.) Veres Péter az NPP szeptemberi konferenciáján már csak a rövid elnöki megnyitót és zárszót mondhatta el, amikor is egyértelmű „önkritikát” gyakorolt, és (mintegy Rákosi féltékenységét csillapítandó) bejelentette pártonbelüli kultuszának felszá-

zett, és a helyi szervezetek zömének önfelszámolási folyamata is csak 1949 őszén fejeződött be (némely szívósabb békési és hajdúsági szervezet agonizálása egészen 1950 nyaráig elhúzódott), ez már mit sem változtatott a kérdés érdemi részén, azon, hogy 1949 tavaszán az új népfrontba bevonuló parasztpártnak az 1949. májusi népfrontos-közöslítés választással politikai pályafutása lényegében formálisan is befejeződött. Az utolsó előtti országos vezetőségi értekezlet, amelyről jegyzőkönyv maradt fenn, az 1948. szeptember 14-i. Az utolsó – groteszk módon – az 1949. június 29-i, az NPP megalakulásának tízéves jubileumán tartott ülés, amit röviden jegyzőkönyvben rögzítettek. Az országos Végrehajtó Bizottság több-kevesebb rendszerességgel „ülésezett” egészen 1950. június 1-ig. A párt szaklapja 1948 decemberében az érdekszervezetek egyesülésével szűnt meg, mert az MDP illetékesei még a koalíciós látszat megőrzésére sem voltak hajlandók: a közös paraszti hetilap az NPP vezetőségének kérése ellenére a *Szabad Föld*, az MDP addigi parasztújságja lett, illetve maradt. A Szabad Szó 1952-ig jelenhetett meg.⁵⁹

molását. Ezután már a párt lapjában, a *Szabad Szóban* sem írt cikket. Mellőzték 1948 végén az új, egységes paraszti tömegszervezet létrehozásakor a régi szervezetek egyesülési gyűlésein is, mert az MDP irányítása alatt álló szervezőbizottság „beállítását előadóként” nem tartotta helyesnek. (PIA 276. f. 5–133. Id.: *Szakács Kálmán: Paraszti érdekképviselet és szövetségi politika (1947–1948). Párttörténeti Közlemények 1971. 3. sz., 76.*) Háttérbe szorításának mélyebben fekvő okait egyik legjobb ismerője, Darvas József fogalmazta meg: „Titka, vagy titkai megfejtéséhez az vinne a legközelebb, ha sürgősen hozzákezdenénk összes írásai megjelentetéséhez. A legproblematisabb írásokéihoz is, mint amilyenek például a *Mit ér az ember, ha magyar?*, a *Nacionalizmus, szocializmus* (helyesen: *Szocializmus nacionalizmus – B. P.*), vagy a *Paraszti jövődő*. Sok minden kiderülne, és sok hamis legenda szétfoszlana. Kiderülne, hogy egyes műveiben, nézeteiben mi volt az, ami nemcsak „problematis”, „vitatható”, hanem helytelen – és mi volt, amit csak az értetlenség vagy a dogmatizmus, a szűk taktikai megfontolás ítelt annak, de amely ítéleteket mégis, ma is érvényesként tart számon a helytelen köztudat. Illetve a köztudat egy része. Az az érzésem – vélekedett Darvas –, hogy erre is, és arra is lelnénk példákat. Gyanítom, hogy az utóbbira többet, mint ma gondolnánk. Kiderülne: igazak voltak-e az ellenfelek gúnyos, kárörvendő vádjai, és jogosak-e a barátok időnként féltő óvásai? Fenyegette-e az, hogy félreviszi a népszerűség vágya, s hogy egy új, még bogarasabb, még mindentudóbb, tragikus sorsú Táncsics lesz belőle? Én úgy emlékszem – nyilatkozott Darvas –, hogy megkísértette ilyen veszély. De mégis inkább ez derülne ki: ellenfeleit, értetlen bírálóit, támadóit nem ez idegesítette. Ezek számára a Veres Péter-i személyiség volt az igazán „idegesítő”: a szuggesztivitása, a szuverén gondolkodása; az, hogy nem bírta a sémákat, hanem eredeti felfedezéseivel szüntelenül szétrobbantotta azokat. És nem utolsósorban a belőle sugárzó emberi tisztaság, puritánság, a szavak és tettek egységében megnyilvánuló feddhetetlen magatartás volt nemcsak számára „idegesítő”. S ezért minősítették szerepjátszásnak azt, ami lételeme volt.” (*Darvas József: Veres Péter titkai. Születésének 75. évfordulóján. Népszabadság 1972. január 6.*)

Megaláztatása ellenére a szocializmus ügyét – nemcsak íróként – élete végéig rendületlenül szolgálta, mert – amint mondotta – a „jó keresztény sem tagadja meg az egyházat csak azért, mert valamelyik főpap, avagy éppen a pápa méltatlan volt trónjára”. (*Veres Péter: Őszi változatok . . . i. m. 220.*)

⁵⁹ PIA 284. f. 14.ö.e. 1949. június 29., 15.ö.e. 1950. június 1. és 1948. december 13. A Szabad Szó címlapjára a „Nemzeti Parasztpárt Központi Lapja” feliratot 1949. október 1-ig nyomták rá, ezután már pártmegjelölés nélkül jelent meg. 1950 közepéig naponta, 1950 második felében hetenként három alkalommal, majd 1951–52-ben hetilap gyanánt adták ki. Az utolsó (fellelhető) szám 1952. február 2-án, vasárnap jelent meg.

Hogyan viszonyult Erdei Ferenc az NPP megszüntetésének „szükségességéhez”? Erdei 1948 júliusától a parasztpárt felelős vezetője és új irányvonalának kidolgozója lett (ezzel a pártért viselt felelősséget is lényegében átvette Veres Pétertől), de a párt megalakulásakor szintén döntő szerepet játszott, hiszen létrehozása mellett a legjobban ő kardoskodott (többek között Veres Péterrel szemben). Erdei kezdettől fogva a munkásosztállyal, a kommunista párttal való együttműködésért, a parasztság szocialista fejlődése perspektívájának kialakításáért küzdött, s ezért az általa szükségesnek ítélt esetekben olyan régi harcostárssal is vitába szállt, mint Veres Péter. Mindezt azonban abban a tudatban tette, hogy ezzel a parasztpárt is erősödik, és még alkalmasabb eszközzé válik a végső soron közös, szocialista célok szolgálatában. A pártközi értekezleteken Veres Péterrel és Darvas Józseffel teljes egyetértésben fejtette ki véleményét a párt megszüntetésének terve ellen, s aggályait az MDP egyes vezetőivel, főleg Révai Józseffel folytatott külön megbeszéléseken újra meg újra előhozta. Jól látta, neki sajátos felelőssége van ebben a kérdésben, többek között azért, mert a 30-as évek végén ő érvelt legszívósabban amellett, hogy a parasztságnak önálló pártpolitikai képviselőre a népfront keretén belül, éppen az egység tartóssága érdekében van szükség. 1948-ban a megerősödött, marxista elvi és politikai vonalvezetésben megszilárdult NPP létét még inkább indokoltnak tartotta az új népfront céljai szolgálatában. De be kellett látnia, hogy hiába érvel. 1948–49 fordulóján olyan élesen és visszavonhatatlanul megváltozott az MDP véleménye és gyakorlata, hogy a további vita értelmetlennek látszott. Erdei tudomásul vette, hogy itt a nemzetközi kommunista mozgalom irányítóinak – úgy gondolta – minden bizonnyal indokolt ideológiai és politikai fellépéséről van szó. Vállalta ennek minden következményét, azzal az indokkal, hogy a szocializmus mellett nehéz helyzetben is ki kell tartani.⁶⁰

A parasztpárt sorsa elhalásában is különbözött a többi pártétól. Ugyanis a párt politikai tevékenységének 1948 nyarán kezdődő és őszen folytatódó fokozatos megszüntetése, a pártgépezet leépítése közben és után, ha a kulcspozíciókból vissza is vonultak delegáltjai, különböző szintű volt vezetőinek és paraszti-értelmiségi tagjainak ezrei a kiépülő új államgépezetben és kulturális életben jórészt megtalálták helyüket. Különösen nagy számban adott funkcionáriusokat a párt az 1950-től kiépülő tanácsapparátusnak, a szövetkezeti mozgalomnak, a paraszti érdekszervezetnek, a gazdasági élet különböző területeinek, még a honvédségnek és az MDP apparátusának is.⁶¹

**Péter Benkő: Theoretical-Political Debates within the National Peasants' Party
in the Summer of 1948**

The theoretical-political development of the National Peasants' Party (NPP) from the middle-of-the-road concept to Marxism took place up to the party congress in April, 1948. The traces of middle-of-the-road theories were so insignificant that they could be found only in the sphere of abstract speculations. Ideas like the historical position and role of peasantry either completely disappeared as a result of the changes of the Communist Party's policy, or were eli-

⁶⁰ *Erdi Ferenc*: Emberül élni . . . i. m. 646–647.

⁶¹ *Tóth István* i. m. 297–298. alapján. Amikor 1948–1949 fordulóján az egyik szűkebb vezetőségi ülésen Erdei bejelentette a párt megszüntetését, közölte, hogy aki akarja, átveszik az MDP-be, tagsági idejének beszámításával. (*Császár Balázs* szíves közlése. Szeged, 1981. augusztus 7.)

minated by the dogmatic turn of the National Peasants' Party itself, as for example the resistance against the socialist reorganization of village-peasantry. The debates on these topics started with the publication the work of Péter Veres titled „The Future of Peasantry” and lasted from the end of May to the beginning of September. This document was approved by the state leadership's meeting practically as the party's new program-and as a manifestation of NPP's marxism-on the 14th of September.

As the sectarian-dogmatic policy of the Hungarian Working People's Party (MDP) came into prominence, the leaders of the peasants' party began to waver in the Summer of 1948 and then they changed their concept. The state leadership of the National Peasants' Party accepted Kominform's decision denouncing the Yugoslav Communist Party and they completely agreed with MDP's political views. In the Summer of 1948 the international communist and labour movement rejected the various attempts of „peaceful convergence”, „middle-of-the-road”, „third way” concepts from the platform of dogmatic views concerning proletarian dictatorship, though previously correct views were held about these. This had grave effects. As hot debates developed within the peasants' party it was suggested that national characteristics and factual circumstances were left out of consideration. It is appropriate to remark here that these suggestions were restricted to the field of ideology in the Summer of 1948. NPP gave up its theoretical-political identity not as a result of accepting marxism, but because of dogmatic pressure. For these reasons the party had no more possibilities to survive.

Петер Бенко: Идеино-политические дискуссии в Национально-крестьянской партии летом 1948 года

Теоретико-политическое развитие Национально-крестьянской партии (НКП), начиная от третьего пути до марксизма, фактически произошло до возыва апрельского конгресса партии 1948 года. Остатки концепции третьего пути были на столько незначительными, что их можно было найти в сфере обстрактных теорий (например: каково общественно-историческое место и роль крестьянства) или совсем исчезли в результате изменений в политике коммунистической партии, в частности под влиянием догматического переворота в ней (например ликвидировалось сопротивление против социалистической реорганизации сельского хозяйства). Дискуссии, связанные с этими вопросами проходили после выхода в свет книги Петера Вереша „Крестьянское будущее”, с конца мая до начала сентября. Документ, как репрезентант марксизма НКП, по существу новая программа партии была принята на заседании Государственного Руководства 14-го сентября.

Сектариантно-догматическая политика Партии Венгерских Трудящихся (ПВТ) вышла на первый план и одним из результатов этого процесса являлось сначала колебание руководителей крестьянской партии летом 1948 года, затем оно кончилось изменением их курса. Государственное Руководство НКП приняло осуждающее югославский партии решение, изданное Коминформ бюро, и полностью перешло на политической курс ПВТ. Летом 1948-го года, сначала правильное осуждение международным коммунистическим и рабочим движением „мирного востания”, „среднего пути”, „третьего пути”, основанное на догматический взгляд на пролетарскую диктатуру, продолжалось тяжелым следствием отвержения любой попытки. После горячих дискуссий и в крестьянской партии побудила точка зрения пренебрежения национальных особенностей, реальных условий. Отметим, что это явление летом 1948 года появилось только в сфере идеологии. НКП шаг за шагом отбросила свою идейно-политическую идентичность не потому, что приняла марксистскую идеологию, а всилу усвоения догматических искажений. Другой вопрос, что по своей вероятности не было дзугих возможностей и что полное захирение для партии и так – и так стало неизбежным.